

EBÛ TÂHİR ES-SİLEFÎ VE HADİS İLMİNDEKİ YERİ (Ö. 576/1180)

Muhammed AKDOĞAN*

Öz

Ebû Tâhir es-Silefî, hadis ilminde İsfahan'da yetişen en önemli şahsiyetlerdendir. O, döneminin meşhur hocalarından eğitim almasının yanısıra, hocası Hâfız Muhammed b. Tâhir el-Makdisî (ö. 507/1113), Ebû Sa'd es-Sem'ânî (ö. 562/1167), Yahyâ b. Sa'dûn el-Kurtubî (ö. 567/1172), İbn Hayr el-İşbîlî (ö. 575/1179), Meyyânîşî (ö. 581/1185), Ebû Muhammed Abdülkâdir b. Abdullah er-Ruhâvî (ö. 612/1215), Necmeddîn-i Kübrâ (ö. 618/1221) gibi önemli ilim ve fikir adamlarının yetişmesine katkı sağlamıştır. İsfahan'ın yanında Bağdâd, Vâsıt, Rey, İskederiyye, Kûfe, Dimaşk, Nihâvend gibi daha pek çok İslam beldesine giderek önemli bir birikim elde eden Silefî, özellikle hadis, fıkıh ve kıraat ilminde isminde söz ettirmiş ve pek çok kıymetli eserler yazmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ebû Tâhir es-Silefî, İsfahan, Hadisçilik.



Abû Tâhir al-Sıfî and His Place in The Science of Hadith (ö. 576/1180)

Abstract

Abu Tâhir al-Silefî is the most important personality that Isfahan has trained in the hadith science. Just as the period had been trained by famous chefs, he contributed to the education of important scholars such as his teacher Muhammed b. Tâhir el-Makdisî (ö. 507/1113), Ebû Sa'd es-Sem'ânî (ö. 562/1167), Yahyâ b. Sa'dûn el-Kurtubî (ö. 567/1172), İbn Hayr el-İşbîlî (ö. 575/1179), Meyyânîşî (ö. 581/1185), Ebû Muhammed Abdülkâdir b. Abdullah er-Ruhâvî el-Hanbelî (ö. 612/1215), Necmeddîn-i Kübrâ (ö. 618/1221). Alongside of Isfahan, He went to many more Islamic towns like Bağdâd, Vâsıt, Rey, İskederiyye, Kûfe, Dimaşk, Nihâvend and he has achieved a significant accumulation in these centers of science. With this experience, he especially mentioned the name in hadith and fiqh and he wrote many valuable works.

Keywords: Abû Tâhir al-Sıfî, Isfahan, Hadithism.

* Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Öğretim Üyesi, el-hadimi@hotmail.com

Giriş

İsfahan¹, Hz. Ömer'in hilafeti zamanında h. 23 tarihinde fethe edilmiştir. Bu şehrin yetiştirmiş olduğu hadis, kelam, fıkıh, tasavvuf gibi alanların âlimleri hakkında Türkiye'de hem tez hem de makale olarak çok az ilmî çalışma yapılmıştır.² Dolayısıyla Müslümanlar'ın ilk fetihleri arasında yer alan İsfahan gibi meşhur bir ilim ve medeniyet merkezinin yetiştirmiş olduğu âlimler hakkında çalışma yaparak şehrin hadis ilmindeki önemini ortaya çıkarmayı amaçladık. Bu amaçla **Ebû Tâhir es-Silefi** diye tanınan Ebû Tâhir Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Muhammed Sâdruddîn/Îmâduddîn el-Cürveânî el-İsfahânî (ö. 576/1180) ve hadis ilmine katkısını bir makale çerçevesinde araştırmaya çalıştık. Ancak Muhammed Mahmud Zeytûn, Hasan Abdülhamîd Sâlih ve Elif Yücel Silefi'yi müstakil eser olarak; Nesîm Hâşimî Ferhad ve Muhammed İdrîs Zübeyr, Claude Gilliot ile Sâhib Ca'fer Ebû Cenâh ise makale çerçevesinde çalışmışlardır. Bu araştırmaların bir kısmında müellifler tarafından hadis ilmindeki konumu hakkında genel olarak bilgi verilmiş ancak hadis eda/tahammül usulü, ravi ve rivayetler hakkında yaptığı açıklamalar ile hadisleri rivayet ve açıklama usulü vb. konular gibi hadis ilminin spesifik konularını incelememişlerdir. Bu sebepten, Silefi ve hadis ilmindeki yeri çalışma alanı olarak seçilmiştir. Makale üç başlık altında ele alınmış olup, ilk başlıkta Silefi'nin yaşadığı dönem hakkında kısa bir malumat verdik, ikincisinde hayatı, üçüncüsünde ise onun hadis ilmindeki konumundan bahsettik. Silefi'nin hadis ilmindeki yerinin tam olarak anlaşılabilmesi için hocaları, talebeleri, ilmî kişiliği, eserleri ve hadisçiliğini araştırdık ve bu mevzular hakkında bilgiler verdik.

334 | db

I. Yaşadığı Döneme Genel Bir Bakış

Kişilerin yaşadıkları zamandan ayrı düşünülemez bir bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla zamanın insan üzerindeki etkisi yadsınmaz. İsfahan'daki yönetimin, Selçuklular'dan önceki dönemlerde sık sık değişmesi münasebetiyle merkezi otorite yerleşmemiştir. Yönetim boşluğunu fark eden Tuğrul Bey yaklaşık bir sene süren kuşatmanın ardından h. 443/1051 senesinin Muharrem ayında şehri

¹ Çok farklı şekillerde okulup yazılan İsfahan kelimesi için Diyanet İslam Ansiklopedisi'ndeki kullanım esas alınmıştır. Osman G. Özgüdenli, "İsfahan", Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), XXII, 497-504.

² Daha fazla bilgi için bk Muhammed Akdoğan, *Kıvâmu's-Sünne et-Teymî ve Hadis İlmindeki Yeri* (ö. 535/1141), İslâmî Araştırmalar, 2 (2017): s. 185-6.

fethetmiştir.³ Tuğrul Bey'den sonra Büyük Selçuklu tahtına çıkan Alparslan (456-464/1064-1072) ve Melikşah (464-485/1072-1092) dönemlerinde de İsfahan'ın yönetiminde bir boşluk yoktur. Ancak h. 485/1092 senesinde Melikşah'ın aniden ölmesi, devlet yönetiminde bir istikrarsızlık meydana getirmiştir. Melikşah vefatından önce veliyaht olarak oğlu Berkyaruk'u (485-497/1092-1104) vasiyet etmesine rağmen Melikşah'ın eşi Terken Hatun (ö. 487/1094) kendi oğlu Mahmud'un (511-525/1118-1131) sultan olması için oldukça gayret göstermiştir. Bu sebeple iki taraf taht mücadelesine tutuşmuş ve savaş kaçınılmaz bir hale gelmiştir. Neticede iki ordu Burûcird'de karşı karşıya gelmiş ve savaşı Sultan Berkyaruk kazanmıştır. Yapılan anlaşmaya göre İsfahan ve Fars Mahmud'a, diğer şehirler ise Berkyaruk'a bırakılmıştır (h. 485/507). Berkyaruk (ö. 498/1104) döneminde kendisine karşı defalarca isyan girişimi olmuş ve böylelikle devlet otoritesi yerleşmemiştir.⁴ Silefî'nin İsfahan'da bulunduğu zaman diliminde (475-497), şehir ilk olarak Büyük Selçuklular'ın daha sonra ise kısmî olarak Irak Selçuklular'ının egemenliği altına girmiştir.⁵

Silefî, ilk eğitimini İsfahan'da tamamladıktan sonra Berkyaruk döneminde (yani merkezi otorite sarsılınca) İsfahan'dan ayrılarak h. 497/1104'de Bağdâd'a gitmiş ve buradan babasıyla birlikte hac farızası için Hicâz'a gelmiştir. Hac dönüş yolunda birçok ilim muhitine uğrayan Silefî, h. 511/1117'de ilmi canlılık, refah ve sahip olduğu diğer cazip faktörlerin de etkisiyle İskenderiye'ye yerleşmiş ve ilerleyen yıllarda burada evlenmiştir.⁶ Silefî'nin İskenderiye'ye geldiği zaman diliminde, şehir Fâtımîler (909-1171)'in egemenliği altında bulunmaktaydı. Onun burada bulunduğu yıllardaki Fâtımî halifeleri sırasıyla Hâfız-Lidîlallâh (526-544/1132-1149), Zâfir-

³ İzzeddîn İbnü'l-Esîr, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Abdülkerîm, *el-Kâmil fi't-târîh*, Ebu'l-Fidâ Abdullah el-Kâdî (tahk.), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût 1987/1407, c. VIII, s. 258, 293.

⁴ Abdülkerim Özaydın, "Berkyaruk", Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), c. V, s. 514-6; Tuba Yüksel, "Selçuklu Başkenti İsfahan (Kuruluşundan Moğol İstilasana Kadar)", yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, s. 7.

⁵ Faruk Sümer, "Selçuklular", Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), c. XXXVI, s. 365-71, 387.

⁶ Hasan Abdülhamîd Sâlih, Hâfız Ebü Tâhir es-Silefî, *el-Mektebetü'l-İslâmî*, Beyrût trs., s. 84-5; Muhammed Mahmûd Zeytûn, *el-Hâfız es-Silefî eşheru ulemâi'z-zamân*, (İskenderiyye, Müessesetu Şebâbi'l-Câmia, trs., s. 28; Kettânî, Abdülhay b. Abdülkebîr, *Fihrisü'l-fehâris*, İhsân Abbâs (haz.) Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrût 1982/1402, II, 995; Mehmet Efendioğlu, "Silefî", Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), c. XXXVII, s. 198-200..

Bia'dâillâh (544-549/1149-1154), Fâiz-Binasrillâh (549-555/1154-1160) ve Âdîd-Lidînallâh (555-567/1160-1171)'tır.⁷ Ancak bu halifelerin otoriteleri kendi iç çekişmeleri münasebetiyle sadece Kâhire ile sınırlı kalmıştır. Ayrıca bazı Fâtumî halifelerinin Hıristiyanları yönetime getirmeleri de Müslüman halkta rahatsızlık meydana getirmiş ve böylelikle toplum tarafından merkezi otoritenin kabul edilmesini zorlaştırmıştır. Mesela, Hâfız-Lidînillah (526-543/1131-1149) oğlu Hasan'ı öldürttüktan sonra vezirlik makamına Behrâm isimli hıristiyan bir Ermeni'yi getirmiştir. Toplum bu gelişmeden endişe duyarak etkili bir devlet adamı olan Sünnî Rıdvân b. Velahşî'den yardım talep etmişlerdir. O da bu teklif üzerine Kâhire'deki hıristiyanlara karşı mücadeleye başlamıştır. Bunun üzerine Halife Hâfız-Lidînillah kendi geleceğinden endişe ederek onu vezirlik makamına yükseltmiştir. Rıdvân göreve gelir gelmez devlet kademele-
 rindeki hıristiyan etkisini ortadan kaldırmak için oldukça yoğun çalışmış ve bu kapsamda nüfusunun büyük çoğunluğu Sünnî olan İskenderiye'de Mısır'ın bilinen ilk Fâtumî medresesini kurmuştur (532/1138). Rıdvân b. Velahşî'den sonra vezirlik makamının elde edilmesi için komutanlar arasında sürekli çekişmeler yaşanmıştır. Bu çekişmeler sebebiyle devlet zayıflamış ve Haçlılar'ın hedefi haline gelmiştir. Bu mücadeleler devam ederken taraflar arasında anlaşmaya varılmış, vezirlik makamına Selâhaddîn-i Eyyûbî getirilmiştir. Böylelikle Mısır'da Şîî Fâtumî devri kapanmış ve Sünnî Eyyûbîler devri başlamıştır. Eyyûbîler devrinde şehir ilmî açıdan oldukça gelişmiştir.⁸

336 | db

II. Hayatı

Tam adı Ebû Tâhir Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Muhammed Sâduddîn/İmâduddîn el-Cürveânî el-İsfahânî'dir. Fars asıllı olan dedesi İbrâhîm, Silefe olarak tanınmış ve bu nedenle kendisi de bu isme nisbet edilerek Silefî diye meşhur olmuştur.⁹

⁷ Eymen Fuâd Seyyid, "Fâtumîler", Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), c. XII, s. 232.

⁸ Eymen Fuâd Seyyid, "Fâtumîler", DİA, c. XII, s. 232, "İskenderiye", Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), c. XXII, s. 575, Ahmet Güner, "Hâfız-Lidînillah", Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), c. XV, s. 109, Murat Öztürk, "Zâfir-Biemrillah", Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), c. XXXIV, s. 69-70, Ramazan Şeşen, "Âdîd-Lidînillah", Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), c. I, s. 374-5; Tuba Yüksel, *Selçuklu Başkenti İsfahan*, s. 8.

⁹ Sem'ânî, Ebû Sa'd Abdülkerim b. Muhammed b. Mansûr el-Mervezî, *el-Ensâb*, Abdullâh Ömer el-Bârûdî (tahk.), Dâru'l-Cinân, Beyrût 1988, c. III, s. 274; İbn Hallikân,

Sünnî ve dindar bir ailenin ferdi olarak h. 475/1082 senesinde İsfahan'da doğmuştur. H. 470/1077, 472/1079, 474/1081, 478/1085 yılında doğduğuna dair rivayetler de bulunmaktadır.¹⁰ Dedesinin tasavvufla, babasının ise tasavvufun yanında diğer İslâmî ilimlerle de ilgilendiği bilinmektedir. Ancak babası özellikle hadis uleması ile görüşmeye ve onun semâ için rihleler yapmaya büyük önem atfetmiştir.¹¹ İlmî kıymetini bilen babası vesilesiyle erken diyebileceğimiz bir yaşta eğitime başlayan Silefî, Hanbeliler'in reisi Ebu Muhammed Rızkullah b. Abdülvehhab et-Temîmî'den h. 488/1095 yılında ilk hadis dersini almıştır.¹² İsfahan'da Ebû Abdullah Muhammed b. Abdurrahmân el-Medînî, Reis diye bilinen Kâsım b. Fazl es-Sekafî, müezzinlerin reisi diye bilinen Ebû Mes'ûd Muhammed, Saîd b. Muhammed el-Cevherî, Fazl b. Alî el-Hanefî, Ahmed b. Abdülğaffâr b. Eşte ve Ebû Mutî Muhammed b. Abdülvâhid el-Medînî es-Sahhâf gibi muhaddislerden hadis rivayetinde bulunmuştur.¹³ Burada ilim tahsil ettiği hoca sayısının 600 civarında olduğu ifade edilmiştir.¹⁴ Bunlardan bazıları hanım hocalar olup şunlardır: Ümmü Sa'd Esmâ bnt. Ahmed b. Abdullah, Emetî'l-Azîz bnt.

Ebu'l-Abbâs Şemseddîn Ahmed b. Muhammed, *Vefayatu'l-a'yân ve enbâu ebnâ'iz-zamân*, İhsân Abbâs (tahk.), Dâru Sâdır, Beyrût 1978/1398, c. I, s. 105 No: 44; Zehebî Ebû Abdullah Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân, *Târîhu'l-İslâm*, Ömer Abdüsselâm Tedmurî (tahk.), Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrût 1988, c. XXXX, s. 195-6 No: 194, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, Şuayb el-Arnâût ve Ekrem el-Bûşî (tahk.), Müessesetü'r-Risâle, Beyrût 1982/1402, c. XXI, s. 6 No: 1, *Tezkiratu'l-huffâz*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrût trs, c. IV, s. 1298 No: 1082; İbn Nâsiruddîn, Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah, *Tavzîhu'l-müştebih fi esmâ'ir-ruvât*, Muhammed Naîm el-Araksûsî (tahk.) Müessesetü'r-Risâle, Beyrût 1993/1414, V, 132; Hasan Abdülhamîd Sâlih, *Hâfiz Ebû Tâhir es-Silefî*, s. 16-7; Muhammed Mahmûd Zeytûn, *el-Hâfiz es-Silefî*, s. 23-5.

¹⁰ İbn Hallikân, *el-Vefeyât*, c. I, s. 106 No: 44; Zehebî, *Tezkiratu'l-huffâz*, c. IV, s. 1303 No: 1082, *Târîhu'l-İslâm*, c. XXXX, s. 196, 206-7 No: 194, *es-Siyer*, c. XXI, s. 7 No: 1; İbn Tağrîberdî, *en-Nücûmu'z-zâhire*, c. VI, s. 79; Sübkî, Abdülvehhâb b. Alî b. Abdülkâfi, *Tabakâtu's-şâfiyyeti'l-kübrâ*, Mahmûd Muhammed et-Tanâhî-Abdulfattâh Muhammed el-Hulv (tahk.), Dâru İhyâ'it-Türâsi'l-Arabî, 1964/1383, c. VI, s. 33 No: 583; Hasan Abdülhamîd Sâlih, *Hâfiz Ebû Tâhir es-Silefî*, s. 18-25; Muhammed Mahmûd Zeytûn, *el-Hâfiz es-Silefî*, s. 25-7; Claude Gilliot, "al-Silafî", *Encyclopedia of İslam (New Edition)*, c. IX, s. 607; Mehmet Efendioğlu, "Silefî", c. XXXVII, s. 198.

¹¹ Hasan Abdülhamîd Sâlih, *Hâfiz Ebû Tâhir es-Silefî*, s. 26; Muhammed Mahmûd Zeytûn, *el-Hâfiz es-Silefî*, s. 28.

¹² Zehebî, *es-Siyer*, c. XXI, s. 8 No: 1; Sübkî, *Tabakâtu's-şâfiyye*, c. VI, s. 33 No: 583; Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, c. II, s. 995; Hasan Abdülhamîd Sâlih, *Hâfiz Ebû Tâhir es-Silefî*, s. 26; Muhammed Mahmûd Zeytûn, *el-Hâfiz es-Silefî*, s. 31, 34.

¹³ Ebu'l-Kâsım Abdülkerîm b. Muhammed b. Abdülkerîm er-Râfî el-Kazvîni, *et-Tedvin fi ahbâri Kazvîn*, Azîzullah el-Atâridî (tahk.), Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrût 1987/1408, c. II, s. 224; Zehebî, *es-Siyer*, c. XXI, s. 8-9 No: 1, *Tezkiratu'l-huffâz*, c. IV, s. 1298 No: 1082; Sübkî, *Tabakâtu's-şâfiyye*, c. VI, s. 33 No: 583.

¹⁴ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, c. XXXX, s. 201 No: 194.

Muhammed b. Cüneyd, Sâre uhti Ebî Tâlib el-Kündülânî, Fâtıma bnt. Mâce, Lâmia bnt. Saîd el-Bakkâl.¹⁵

H. 492/1099 senesinde henüz 17 yaşındayken kurduğu ders meclisinde hadis naklinde bulunması ilimdeki konumunu göstermesi bakımından önemlidir.¹⁶ İsfahan'daki ilim tahsilinden sonra yaklaşık on sekiz yıl sürecek ilmî bir yolculuğa çıkmıştır. H. 493/1100 senesinde başladığı rihle faaliyeti çerçevesinde ilk olarak Bağdâd'a gitmiş ve burada Vezîr Nizâmülmülk tarafından kurulan Nizâmiye medresesinde hadis, tefsir, fıkıh, kıraat ve edebiyat eğitimi tahsil etmiştir. Ebu'l-Hattâb Nasr b. Ahmed b. Batar (ö. 494/1101), Ebû Bekr Ahmed b. Alî et-Tureysîsî, Sâbit b. Bündâr, Mübârek b. Abdülcebbâr İbnu't-Tuyûrî (ö. 500/1106) ve diğer hocalarından hadis; Kiyâ el-Herrâsî (ö. 504/1110) ve Yûsuf b. Alî ez-Zencânî ve Ebî Bekr eş-Şâşî (ö. 507/1114)'den Şâfiî fikhî; Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Alî et-Tebrîzî (ö. 502/1109), Ebu'l-Kerem b. Fâhir ve Alî b. Muhammed el-Fâsihî'den edebiyatı ve Ma'mer b. Ahmed el-Lünbânî'den tasavvuf eğitimi almıştır. Özellikle Bağdâd'da bulunduğu süre zarfında fıkıh ve Arapça'ya yönelmiştir. Bu ilimlere ilave olarak kıraat ilmiyle de yakinen ilgilenen Silefi, bu ilmi Ebu'l-Feth Ahmed b. Muhammed el-Haddâd, Abdullah b. Ahmed el-İsfahanî, Muhammed b. Abdullah el-Vekîl, Ebû Sa'd Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Mütarriz, Ebu'l-Kâsım b. Fehhâm, Ebû Tâhir b. Sivâr, Ebû Mansûr el-Hayyât ve Ebu'l-Hattâb Alî b. Aburrahmân b. Cerrâh'tan tahsil etmiştir. Kendisinden ise kıraat ilmini İsa b. Abdülazîz b. İsa öğrenmiştir. Ayrıca bunların yanısıra Bağdâd'da sekiz hanım hocadan da hadis işitmiştir. Diğer taraftan Ebû Hâmid el-Gazzâlî'nin hac için Bağdâd'dan ayrılması sebebiyle onunla görüşmemiş ve ilminden faydalanma fırsatını yakalayamamıştır.¹⁷

¹⁵ Zehebî, *es-Siyer*, c. XXI, s. 10 No: 1.

¹⁶ Zehebî, *Tezkiratu'l-huffâz*, c. IV, s. 1298 No: 1082, *Târîhu'l-İslâm*, c. XXXX, s. 196-7 No: 194; Sübkî, *Tabakâtu's-şâfiyye*, c. VI, s. 33 No: 583; İbnü'l-İmâd, Ebu'l-Felah Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed, *Şezerâtu'z-zeheb fi ahbâri men zeheb*, Abdülkâdir el-Arnâût ve Mahmûd el-Arnâût (tahk.) Dâru İbn Kesîr, Beyrût 1986, c. VI, s. 420; Muhammed Mahmûd Zeytûn, *el-Hâfiz es-Silefi*, s. 33.

¹⁷ İbn Hallikân, *el-Vefeyât*, c. I, s. 105 No: 44; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, c. XXXX, s. 198, 201, 203 No: 194, *es-Siyer*, c. XXI, s. 10-1, 22 No: 1, *Tezkiratu'l-huffâz*, c. IV, s. 1298-9 No: 1082; Sübkî, *Tabakâtu's-şâfiyye*, c. VI, s. 34, 36 No: 583; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtu'z-zeheb*, c. VI, s. 420; İbnü'l-Cezerî, Ebu'l-Hayr, Şemsuddîn Muhammed b. Muhammed, *Gâyetu'n-nihâye fi tabakâti'l-kurrâ*, Gotthelf Bergstraesser (haz.), Dâru'l-Kütübî'l-İslâmiyye, Beyrût 2008, c. I, s. 96 No: 472; Hasan Abdülhamîd Sâlih, *Hâfiz Ebû Tâhir es-Silefi*, s. 96-8; Muhammed Mahmûd Zeytûn, *el-Hâfiz es-Silefi*, s. 32.

İlmî yolculuğuna ilk olarak Bağdâd'dan başlama sebebi ise döneminin önemli hadis âlimi olarak gördüğü Ebu'l-Hattâb Nasr b. Batar (ö. 494/1101)'dan hadis tahsil etme arzusudur. Ancak yolda kalça kısmında bir yara meydana gelmiş ve bu sebeple İbn Batar (ö. 494/1101)'ın verdiği hadis dersinde yaslanarak oturmak zorunda kalmıştır. Ancak ilim tahsil eden bir talebenin bu şekilde hadis tahsil etmesi hocası tarafından iyi karşılanmamış ve bu münasebetle meclisi terketmek zorunda kalmıştır. Fakat ilerleyen zamanlarda bu hocasından hadis rivayet etme fırsatını tekrar yakalamıştır.¹⁸ H. 497/1104 senesinde hac yolculuğuna çıkmış ve bu ziyareti kapsamında Mekke'de Ebû Şâkir el-Osmânî ile Hüseyin b. Alî et-Taberî'den, Medîne'de Ebu'l-Ferec el-Kazvînî'den istifade ettikten sonra tekrar Bağdâd'a dönmüştür. H. 500 (1106) yılında buradan ayrılarak Basra, Hemedân, Ebher, Vâsıt, Selemâs, Hille, Cerbâzekân, Dînever, Tüster, Kerec, Ahvâz, Tifis, Şehristân, Erdebîl, Âmid, Eşter, Zerend, Mâkisîn, Mısır, Rey, Kazvîn, Merâğ, İskenderiye, Zencân, Kûfe, Şâm, Azerbaycân, Dımaşk, Nihâvend, Sûr gibi beldelere gitmiş ve bu yerlerin âlimlerinden yararlanmıştı. Bu vesileyle pek çok hocadan âlî ve nâzil isnadlı hadis rivayet etme fırsatını yakalamıştır. O, nâzil isnada sahip hadisleri âlî isnadlı elde etmek için de yolculuklar yapmıştır.¹⁹ H. 509 senesinde Dımaşk'a gelerek burada iki sene ikamet eden Silefî, h. 511/1117 yılında bu şehirden ayrılarak İskenderiye'ye yerleşmiş ve ömrünü burada tamamlamıştır.²⁰ Şâfiî mezhebine mensup olan Silefî²¹, İskenderiye'de varlıklı

¹⁸ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, c. XXXX, s. 197 No: 194.

¹⁹ Sem'ânî, *el-Ensâb*, c. III, s. 274; İbn Asâkir, Ebu'l-Kâsım Sikatüddîn Alî b. Hasan b. Hibetullah, *Târîhu Medîneti Dımaşk*, Muhibbüddîn Ebi Said Ömer b. Garame el-Amri (tahk.), Dâru'l-Fikr, Beyrût 1997, c. V, s. 208-9 No: 109; İbn Nukta, Ebû Bekr Muînuddîn Muhammed b. Abdülganî b. Ebî Bekr el-Bağdâdî, *Tekmiletü'l-ikmâl*, Abdulkayyûm Abdurabinnebî (tahk.) Câmiatu Ümmi'l-Kurâ, Mekke 1991, c. III, s. 340 No: 3314; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, c. XXXX, s. 197-8 No: 194, es-Siyer, c. XXI, s. 12-6 No: 1, *Tezkiratu'l-huffâz*, c. IV, s. 1299 No: 1082, *el-İber fî haberi men gaber*, Ebû Hâcer Muhammed es-Saîd b. Besyûnî Zağlûl (tahk.), Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrût 1985/1408, c. III, s. 71; Sübkî, *Tabakâtu's-şâfiyye*, c. VI, s. 34-5 No: 583; Dübeysî, Ebû Abdullah Muhammed b. Saîd b. Yahyâ, *Zeylu Târîhi Medîneti's-Selâm*, Beşşâr Avvâd Ma'rûf (tahk.), Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrût 2006/1427, c. II, s. 360; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtu'z-zeheb*, c. VI, s. 421; Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, c. II, s. 994-5; Muhammed Mahmûd Zeytûn, *el-Hâfiz es-Silefî*, s. 32-3.

²⁰ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, c. V, s. 208 No: 109; Dübeysî, c. II, s. 360; Zehebî, es-Siyer, c. XXI, s. 16 No: 1, *Târîhu'l-İslâm*, c. XXXX, s. 198 No: 194; Sübkî, *Tabakâtu's-şâfiyye*, c. VI, s. 35 No: 583.

²¹ Zehebî, *el-İber fî haberi men gaber*, thk. Ebû Hâcer Muhammed es-Saîd b. Besyûnî Zağlûl, (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1985/1408), c. III, s. 71; İbn Hallikân, *el-Vefeyât*, c. I, s. 105 No: 44.

bir hanım olan muhaddis Ebû Abdullah b. Muhammed b. İsa el-Havlânî'nin kızı Sittü'l-Ehl ile evlenmiştir.²² O, İskenderiye'de altmış küsur yıl kalmış ancak İskenderiye Feneri'ni yoğun çalışma temposu sebebiyle sadece odasından görmekle yetinmiştir.²³ Sehâvî ise Silefi'nin İskenderiye'ye gelmeden önce bu şehrin hadis ve kıraat ilminde yeterince tanınmadığını ancak onun buraya gelişiyle bu iki ilimde bir merkez haline geldiğini ifade ederek önemine vurgu yapmıştır.²⁴ İlme aşırı düşkünlüğü sebebiyle ömründe sadece bir kez gezintiye çıktığı belirtilen Silefi, hayatını tedris, mütalaa ve kitâbete tahsis etmiş kıymetli ilim adamlarındandır.²⁵

Şâfiî vezirlerden Âdil b. Sellâr, h. 546/1151'de İskenderiye'de sonradan Medresetü'l-Âdiliyye veya Medresetü's-Silefiyye adıyla meşhur olan Şâfiîlere ait bir medrese inşa ettirmiş ve başına ilmi yetkinliği sebebiyle Silefi'yi getirmiştir. O, burada ileride muhaddis, fakih, kari, edebiyatçı kimliğini taşıyacak olan pek çok öğrencinin yetişmesini sağlamıştır. Bu medrese, asıl ününü Selâhaddîn-i Eyyûbî döneminde kazanmıştır.²⁶

340 | db

Nakledildiğine göre doksan yaşlarında iken inşad ettiği bir şii-rinde 100 yaşına ulaşmayı murat etmiştir.²⁷ Nitekim Silefi'nin bu isteği yeri gelmiş olmalıki yüz yaşının biraz üzerinde yaklaşık yüz bir yaşında iken h. 576/1180 senesinde vefat etmiştir.²⁸

²² İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, c. V, s. 209 No: 109; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, c. XXXX, s. 202 No: 194, *Tezkiratu'l-huffâz*, c. IV, s. 1302 No: 1082; Sübkî, *Tabakâtu's-şâfiyye*, c. VI, s. 37 No: 583; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtu'z-zeheb*, c. VI, s. 421; Muhammed Mahmûd Zeytûn, *el-Hâfız es-Silefi*, s. 28.

²³ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, c. XXXX, s. 201 No: 194.

²⁴ Hasan Abdülhamîd Sâlih, *Hâfız Ebû Tâhir es-Silefi*, s. 102.

²⁵ Hasan Abdülhamîd Sâlih, *Hâfız Ebû Tâhir es-Silefi*, s. 114.

²⁶ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, c. V, s. 209 No: 109; İbn Hallikân, *el-Vefeyât*, c. I, s. 105 No: 44; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, c. XXXX, s. 202 No: 194, *es-Siyer*, c. XXI, s. 23 No: 1, *Tezkiratu'l-huffâz*, c. IV, s. 1302 No: 1082; Sübkî, *Tabakâtu's-şâfiyye*, c. VI, s. 37 No: 583; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtu'z-zeheb*, c. VI, s. 421; Hasan Abdülhamîd Sâlih, *Hâfız Ebû Tâhir es-Silefi*, s. 104-8; Muhammed Mahmûd Zeytûn, *el-Hâfız es-Silefi*, s. 33; Eymen Fuâd Seyyid, "İskenderiye", *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. XXII, s. 575.

²⁷ Zehebî, *es-Siyer*, c. XXI, s. 8 No: 1.

²⁸ Dübeysî, *Zeylu târîhi medîneti's-Selâm*, c. II, s. 361; İbn Nukta, *Tekmiletü'l-ikmâl*, c. III, s. 340 No: 3314, *Kitâbu't-Takyîd li ma'rifeti'r-Ruvât ve's-sünen ve'l-mesânîd*, *Vizâretu'l-Meârif ve Şuûni's-Sekafiyye*, Hindistan 1983/1403, I, 207; Ebû Şâme el-Makdisî, *Ebu'l-Kâsım Şehâbeddîn Abdurrahmân, Kitâbu'r-Ravzateyn fî Ahbâri'd-devleteyn*, İbrâhîm Şemsuddî (tahk), *Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye*, Beyrût 2002/1422, c. III, s. 36; İbn Hallikân, *el-Vefeyât*, c. I, s. 106 No: 44; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, c. XXXX, s. 205 No: 194, *es-Siyer*, c. XXI, s. 39 No: 1, *Tezkiratu'l-huffâz*, c. IV, s. 1303 No: 1082, *el-İber*, c. III, s. 71, *el-Muhtasaru'l-muhtac ileyh min târîhi'l-hâfız Ebû Abdullah Muhammed b.*

III. İlmî Kişiliği

Silefî'nin hadis ilmindeki mevkinin anlaşılması amacıyla hocaları, talebeleri, rihleleri, ilmî kişiliği, eserleri, eser raviliği ve hadisçiliği hakkında malumat verilecektir.

A. Hocaları

Talebenin yetişmesinde en önemli pay hocalara aittir. Kadîm zamanlarda talebeler, birikimi iyi olan hocaların yanına giderek ilim talep etmişler ve onların tecrübelerinden faydalanma yolunu tercih etmişlerdir. O, birçok ilim merkezine giderek müktesebatını genişletmiştir. Mu'cemu's-Sefer, el-Meşyahatu'l-Bağdâdiyye ve Erbaûne'l-Büldâniyye gibi yazdığı tabakat ve teracim kitaplarından öğrendiğimiz kadarıyla binli rakamlarla ifade edilen hocasının olduğu görülmektedir. Bu hocalardan öne çıkanlar şunlardır: Ebû Abdullah Kâsım b. Fazl (ö. 489/1096), Muhammed b. Abdurrahmân el-Medîni (ö. 489/1096), Kıvâmu's-Sünne İsmâîl b. Muhammed et-Teymî (ö. 535/1140)²⁹, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Abdül-gaffâr b. Eşte el-İsfahanî (ö. 491/1098), Ebu'l-Hasan Mekkî b. Mansûr el-Kerecî (ö. 491/1098), Ebû Mutîr b. Abdülvâhid el-Medîni (ö. 497/1104), Mübârek b. Abdülcebbâr İbnu't-Tuyûrî (ö. 500/1107), Ebu'l-Feth Ahmed b. Muhammed b. Saîd el-Haddâd (ö. 500/1107), Ebû Sa'd Muhammed b. Muhammed el-Mutarriz (ö. 503/1110), Ebû Zekeriyâ İbn Mende (ö. 512/1118), Muhammed b. Abdülvâhid ed-Dekkâk (ö. 516/1122), Ebû Nasr Hasan b. Muhammed el-Yûnâretî (ö. 528/1134), Kiyâ el-Herrâsî (ö. 504/1110), Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed eş-Şâsî (ö. 507/1113), Ebu'l-Hattâb Nasr b. Ahmed İbn Batar el-Bağdâdî (ö. 494/1101), Mu'temen es-

Saîd ed-Dübeysî, *Matbatu'l-Mearif*, Bağdâd 1951/1371, c. I, s. 207 No: 411; İbn Tağrıberdî, Ebu'l-Mehâsin Cemâleddîn Yûsuf b. Tağrıberdî, *en-Nücûmu'z-zâhire fî mulûki Mısır ve'l-Kâhire*, Muhammed Hüseyin Şemsüddin (tahk.), Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrût 1992/1413, c. VI, s. 79-80; İbn Kunfûz, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Hasen b. Ali el-Kunstantîni, *el-Vefeyât*, Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde, Beyrût 1983/1403, s. 289 No: 576; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, c. I, s. 96 No: 472; İbn Nâsiruddîn, *Tavzîhu'l-Müştebih*, c. V, s. 132; Suyûtî, Ebu'l-Fazl Celâleddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *Hüs-nü'l-muhâdara fî târîhi Mısır ve'l-Kâhire*, Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhîm (tahk.), Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, Kâhire 1967/1387, c. I, s. 354 No: 66; Kettâni, *Fihrisü'l-fehâris*, c. II, s. 996; Muhammed Mahmûd Zeytûn, *el-Hâfiz es-Silefî*, s. 25.

²⁹ Hakkında bilgi için bk. Muhammed Akdoğan, *Kıvâmu's-Sünne et-Teymî ve Hadis İlmindeki Yeri*, s. 185-199.

Sâcî (ö. 507/1113), Ebû Âmir Muhammed b. Sa'dûn el-Endelûsî el-Abderî (ö. 524/1130).³⁰

B. Talebeleri

Mevcut kaynaklar incelenmiş ve elde edilen bilgiler çerçevesinde Silefî'nin pek çok öğrencisi olduğu tespit edilmiştir. Ancak, konuyu bağlamından uzaklaştıracağı endişesiyle talebelerin hepsinin burada zikredilmesinden imtina edilmiştir. Bu öğrencilerden bazıları ise şunlardır: hocası Hâfız Muhammed b. Tâhir el-Makdisî (ö. 507/1113), İbn Zafer (ö. 565/1170), Muhammed b. Abdülazîz el-İdrisî (ö. 649/1251), Ebû Hâzim İbn Ebî Ya'lâ, İbn Hayr el-İşbîlî (ö. 575/1179), Meyyânîşî (ö. 581/1185), muhaddis Sa'du'l-Hayr el-Endelûsî (ö. 541/1146), Ebû Alî el-Beredânî, Ebu'l-İz Muhammed b. Alî el-Mulkâbâzî (ö. ?), Alî b. İbrâhîm es-Sarakustî (ö. ?), İbn Mufaddal el-İskenderânî (ö. 611/1214), Alî b. Ebî Bekr el-Herevî (ö. 611/1215), İsâ b. Abdülazîz el-İskenderânî (ö. 629), Necmeddîn-i Kübrâ (ö. 618/1221), Ebû Muhammed Abdülkâdir b. Abdullah er-Ruhâvî el-Hanbelî (ö. 612), Tayyib b. Muhammed el-Mervezî (ö. ?), Ebû Âmir Muhammed b. Sa'dûn el-Endelûsî el-Abderî (ö. 524/1130), torunu Ebu'l-Kâsım Abdurrahmân b. Mekkî, Ebû Sa'd es-Sem'ânî (ö. 562/1166), Yahyâ b. Sa'dûn el-Kurtubî (ö. 567/1172), Hammâd b. Hibetullah el-Harrânî (ö. 598), Hâfız Alî b. Fazl, Hâfız Abdülganî (ö. 600/1203), Ebû Abdullah Muhammed b. Halef İbn Râcih el-Makdisî (ö. 617/1220), Abdülkavî b. Cebbâb (ö. ?), Sâin Hibetullah b. Asâkir (ö. 563).³¹

İcazetle hadis rivayetini destekleyen Silefî, Kâdî İyâz'ın da aralarında bulunduğu kişilere icazet verdiği bilinmektedir.³² Bilindiği kadarıyla kendisi ile aynı zamanı idrak edenlere umumi icazet vermiştir. Bu sebeple, kendisiyle görüşmeyen pek çok kimse, ondan icazetli olduğunu ifade etmiştir.³³

³⁰ Hasan Abdülhamîd Sâlih, *el-Hâfız Ebû Tahir es-Silefî*, s. 224-39.

³¹ Zehebî, *es-Siyer*, c. XXI, s. 17-21 No: 1, *Târîhu'l-İslâm*, c. XXXX, s. 199-200 No: 194; Hasan Abdülhamîd Sâlih, *Hâfız Ebû Tahir es-Silefî*, s. 239-52; Mehmet Efendioğlu, "Silefî", *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. XXXVII, s. 198-200.

³² Zehebî, *es-Siyer*, c. XXI, s. 17 No: 1, *Târîhu'l-İslâm*, c. XXXX, s. 199 No: 194.

³³ İbn Kunfûz, *el-Vefeyât*, s. 289-90 No: 576; Mehmet Efendioğlu, "Silefî", *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. XXXVII, s. 199.

C. Hadis Birikimi Hakkında Söylenenler

Silefî'nin, hadis ilminde zamanın yegânesi ve rivayet usullerini en iyi bileni olduğu âlimler tarafından vurgulanmıştır.³⁴ Ebû Sa'd Sem'ânî onu hafız, sika ve mütkın; Dübey'sî hafız, sika, sadık ve mütkın; İbn Nukta hafız, sika ve me'mûn; İbn Nâsıruddîn büyük hâfız ve sika; Kazvî'nî büyük hadis hafızı; Suyûtî ise imâm, hâfız, mütkın ve sebt diye değerlendirmiştir.³⁵

İbn Nâsır ise hadis ilmini öğrenme konusunda onu ateş parçasına benzetmiştir.³⁶ Nitekim yukarıda zikredilen beldele gitmesi bu faaliyetin en büyük delilidir. İbn Hallikân elde ettiği bilgi birikimi sebebiyle olmalığı onu zamanının yegânesi; Sübkî büyük hadis hâfızı ve imamı, hüccet ve sebt olarak değerlendirmiştir.³⁷ Ricâl âlimi Zehebî ise onu hadis hafızı, muhaddis, sika, allâme, hüccetü'r-ruvât ve şeyhulislâm diye nitelendirmiştir.³⁸ Ayrıca o zabtı iyi, müşkil problemler konusunda araştırması fazla, hadis ilminde dönemin otoritesi, tahdîs³⁹ kurallarını en iyi bilen kimse olduğunu belirtmiştir.⁴⁰ Ayrıca bazı Hemedânî hadis âlimlerinin onu hadis hafızlarının en hafızı (الحفاظ احفظ) diye övmeleri bu ilimdeki otoritesinin göstergesidir.⁴¹

D. Hadisçiliği

Bu başlık altında Silefî'nin hadis eda usulü, ravi ve rivayetler hakkında yaptığı açıklamalar ile hadisleri rivayet ve açıklama usulünden bahsedilecektir. Konuların anlaşılması bağlamında bir iki örnek vermekle yetinilecektir.

³⁴ Zehebî, *es-Siyer*, c. XXI, s. 22 No: 1.

³⁵ Dübey'sî, *Zeylu târîhi medîneti's-Selâm*, c. II, s. 360; Kazvî'nî, *et-Tedvîn*, c. II, s. 224; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, c. XXXX, s. 202 No: 194; İbn Nukta, *Tekmiletü'l-ikmâl*, c. III, s. 340 No: 3314, *et-Takyîd*, c. I, s. 204 No: 199; İbn Nâsıruddîn, *Tavzîhu'l-müştebih*, c. V, s. 131; Suyûtî, *Hüsnü'l-muhâdara*, c. I, s. 354 No: 66.

³⁶ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, c. XXXX, s. 202 No: 194, *es-Siyer*, c. XXI, s. 23 No: 1; Sübkî, *Tabakâtu's-şâfiyye*, c. VI, s. 37 No: 583.

³⁷ İbn Hallikân, *el-Vefeyât*, c. I, s. 105 No: 44; Sübkî, *Tabakâtu's-şâfiyye*, c. VI, s. 33 No: 583.

³⁸ Zehebî, *Tezkiratu'l-huffâz*, c. IV, s. 1298 No: 1082, *Mizânu'l-i'tidâ fi nakdir-ricâl*, Ali Muhammed el-Bicâvî (tahk.), Dârü'l-Ma'rife, Beyrût 1963, c. I, s. 155 No: 610, *Târîhu'l-İslâm*, c. XXXX, s. 199 No: 194, *el-Muhtasarü'l-muhtâc*, c. I, s. 206-7 No: 411.

³⁹ Genellikle hadis semâ yoluyla rivayet edildiğini gösterir terimdir. Erdinç Ahatlı, "Tahdîs", *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. XXXIX, s. 391-2.

⁴⁰ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, c. XXXX, s. 201 No: 194, *Tezkiratu'l-huffâz*, c. IV, s. 1301 No: 1082; Suyûtî, *Hüsnü'l-muhâdara*, c. I, s. 354 No: 66.

⁴¹ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, c. XXXX, s. 202 No: 194.

Silefi, eserlerinde rivayet ettiği hadislerin ekserisini ‘ahberenâ (أَخْبَرْنَا)⁴² veya ‘ahberanî (أَخْبَرَنِي)⁴³ sigasıyla nakletmiştir. Ancak ‘haddesena (حَدَّثْنَا)⁴⁴, ‘haddesenî (حَدَّثَنِي)⁴⁵, ‘ecâze (إِجَاز)⁴⁶ sigalarıyla da hadis naklinde bulunduğu görülmüştür. Bunlara ilave olarak Cezm⁴⁷ sigasıyla nakilde bulunmuştur.

Sahâbe, tâbiûn, tebeu't-tâbiîn veya diğer tabakalara mensup olan kişilerin sözlerini de zikretmiş, bunları da kimi zaman ‘ahberenâ (أَخْبَرْنَا), kimi zaman da ‘semi'tu (سَمِعْتُ) sigasıyla vermiştir. Bu örnekleri *et-Tuyûriyyât* isimli eserlerinde oldukça çok görebilmekteyiz. Ahberenâ'ya örnek olarak meşhur hadis ve fıkıh âlimi Muhammed İbn Sîrîn'in şu sözünü zikredebiliriz: “Hadîs dindir, dininizi kimden aldığınıza iyi bakın, araştırın. (هَذِهِ الْأَحَادِيثُ دِينٌ فَانظُرُوا عَمَّنْ) (تَأْخُذُونَ دِينَكُمْ)” Bir diğer örnek ise Abdurrahmân İbn Mehdi'nin şu sözüdür: “Hıfz sakınmaktır. Her duyduğu veya gördüğü şeyi nakleden kimse ilimde önder olamaz. (الْحِفْظُ الْإِتْقَانُ، وَلَا يَكُونُ إِمَامًا مَنْ حَدَّثَ عَنْ كُلِّ مَنْ) (رَأَى، وَلَا يُحَدِّثُ بِكُلِّ مَا سَمِعَ)” Abdullah İbn Mes'ûd'un “Bir topluluğun aklının kavrayamayacağı hadisleri rivayet etmek, onlar için ancak fitne olur. (مَا أَنْتَ بِمُحَدِّثٍ قَوْمًا حَدِيثًا لَا تَبْلُغُهُ عُقُولُهُمْ إِلَّا كَانَ فِتْنَةً عَلَيْهِمْ)” sözü mevkuf⁴⁸ hadisin örneğini teşkil etmektedir. Tebeu't-tâbiîn sözüne örnek olarak ise Mâlikî mezhebinin kurucusu Mâlik b. Enes'in “Kim Rasûllullah'ın ashabına buğz ederse onun mahşerdeki gölgeden bir nasibi yoktur. (مَنْ يَبْغِضُ أَصْحَابَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَيْسَ لَهُ فِي الْآلِئِءِ)” sözüdür.⁴⁹

⁴² Ebû Tâhir Ahmed b. Muhammed es-Silefi, *Mu'cemu's-Sefer*, Abdullah el-Bârûdî (tahk), Dâru'l-Fikr, Beyrût 1993/1414, s. 13, s. 18-9 No: 20, 22, s. 33 No: 71, s. 42 No: 102, s. 67 No: 184, 98 No: 280, *et-Tuyûriyyât*, Desmân Yahyâ el-Meâlî ve Abbâs Sahr el-Hasan (tahk.), Advâu's-Selef, Riyâd 2004/1425, c. I, s. 5-47 No: 1-30, s. 154-5 No: 116.

⁴³ Silefi, *Mu'cemu's-sefer*, s. 29 No: 59, s. 49 No: 126, s. 109 No: 325, s. 177 No: 562.

⁴⁴ Silefi, *Mu'cemu's-sefer*, s. 85 No: 240, *et-Tuyûriyyât*, II, 464-5 No: 405, c. III, s. 1013-6 No: 946, 948, s. 1053-5 No: 984-6, s. 1068 No: 989, *Meşyehatü Ebî Abdullah er-Râzî*, Hâtim b. Ârif el-Avfî (haz.), Dâru'l-Hicre, Riyâd 1994/1415, s. 221 No: 80.

⁴⁵ Silefi, *Mu'cemu's-sefer*, s. 230 No: 441.

⁴⁶ Silefi, *el-Meşyeha*, s. 284 No: 116.

⁴⁷ Senedi tam olarak zikredilmek istenmeyen bir hadisin sağlam bir isnadı bulunduğunu belirten eda sigasıdır. İsmail L. Çakan, “Cezm”, *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), VII, 513. Silefi, *Mu'cemu's-sefer*, s. 164 No: 517, s. 189 No: 605.

⁴⁸ Sahâbenin sözü ve fiili anlamında hadis terimidir. Abdullah Aydın, “*Mevkuf*”, *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), c. XXIX, s. 437-8

⁴⁹ Silefi, *et-Tuyûriyyât*, c. I, s. 75-6 No: 57, s. 76 No: 59, s. 78 No: 61, s. 89 No: 69. Diğer örnekler için bk. Silefi, *et-Tuyûriyyât*, c. I, s. 111-2 No: 87, c. III, s. 867 No: 779, s. 872-3 No: 786-7, s. 881 No: 801, s. 882 No: 803.

Semi'tu sigasıyla nakledilenlere örnek olarak ise şunları verebiliriz: Ahmed b. Hanbel yazı için kullanılan hokkanın önemine işaret etmiş ve bunu 'İslâm'ın ışığı (وَقَدْ أَقْبَلَ أَصْحَابُ) سمعت أحمد بن حنبل يقول - وقد أقبل أصحاب - وقال: هذه سُرُجُ الْإِسْلَامِ - يَغْنِي الْمَحَابِرُ (الْحَدِيثُ بِأَيْدِيهِمُ الْمَحَابِرُ فَأَوْمَأَ إِلَيْهَا - وَقَالَ: هَذِهِ سُرُجُ الْإِسْلَامِ - يَغْنِي الْمَحَابِرُ nitelemiştir.⁵⁰ Bir diğer örnek ise Hâris el-Muhâsibî'den rivayet edilen şu sözdür: "Üç şey vardırki kişiyi itibarlı yapar. Bunlar devamlı surette güler yüzlü olmak, dindarlıkla beraber iyi ahlak sahibi olmak ve güvenilirlikle birlikte iyi kardeşliktir. (سمعت الحارث المحاسبي) يقول: ثلاثة أشيَاء عزيزة؛ حُسْنُ الْوَجْهِ مَعَ الصِّيَانَةِ، وَحُسْنُ الْخُلُقِ مَعَ الذِّيَانَةِ، وَحُسْنُ الْإِحْيَاءِ مَعَ الْأَمَانَةِ"⁵¹ Bir diğer misal ise İbn Şihâb ez-Zührî'den nakledilen uzun süren toplantılarda (meclis) şeytanın da nasibinin olduğunu (سمعت الزُّهْرِيَّ يَقُولُ: إِذَا طَالَ الْمَجْلِسُ كَانَ لِلشَّيْطَانِ فِيهِ نَصِيبٌ) zikrettiği kelamıdır.⁵²

Silefî, aynı metne sahip olan hadisin metnini tekrar etmeden 'bi nahvihi (بنحوه)' diyerek nakletmiştir.⁵³

O, birkaç tarikten gelen rivayetlerin senedlerini araya tahvil⁵⁴ işareti koyarak birleştirmiş ve rivayeti böylelikle bir bütün olarak aktarma metodunu tercih etmiştir.⁵⁵

O, bazen rivayet ettiği haber çok uzun olduğunda eserin hacmini artırmamak amacıyla nahvehû (نحوه) veya zekere'l-hadîsu bi tûlih (وذكر الحديث بطوله)⁵⁷ diyerek hadise işaret etmekle yetinmiştir.

⁵⁰ Silefî, *et-Tuyûriyyât*, c. I, s. 129 No: 96.

⁵¹ Silefî, *et-Tuyûriyyât*, c. I, s. 143 No: 107. Diğer örnekler için bk. Silefî, *et-Tuyûriyyât*, c. I, s. 144 No: 109.

⁵² Silefî, *et-Tuyûriyyât*, c. I, s. 150 No: 113.

⁵³ Silefî, *et-Tuyûriyyât*, c. I, s. 208-9 No: 144.

أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ، حَدَّثَنَا عُمَانُ بْنُ جَعْفَرٍ بْنِ مُحَمَّدٍ الْجَوْلَيْقِيُّ بِبَابِ الطَّاقِ - شَيْخُ بَقَّةَ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِسْحَاقَ الْمَدَائِنِيِّ حَدَّثَنَا أَبُو أَيُّوبَ سَلِيمَانَ بْنُ عَبْدِ الْجَبَّارِ حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي الْعَشْرَاءِ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: (قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَمَا تَكُونُ الذِّكَاةَ إِلَّا فِي اللَّيْلِ أَوْ الْحَلْقِ؟) قَالَ حَفْصُ بْنُ عُمَرَ: وَوَجَدْتُ فِي كِتَابِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَعْنَتٍ فِي فَحْدِهَا وَقُلْتُ: بِسْمِ اللَّهِ لِأَخْرَافِ عَنَّا) قَالَ الْمَدَائِنِيُّ: وَحَدَّثَنَا بِهِ عَبْدُ الْأَعْلَى بْنُ حَمَّادٍ، عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي الْعَشْرَاءِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَهُ، وَلَمْ يُذَكَّرْ فِيهِ بِسْمِ اللَّهِ.

⁵⁴ Tahvil, farklı isnadları bulunan hadisi rivayet ederken birinden diğerine geçmeyi ve bunların ortak ravisinden sonra konulan özel işareti belirten hadis terimidir. Emin Aşıkcutlu, "Tahvil", Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), c. XXXIX, s. 440.

⁵⁵ Silefî, *et-Tuyûriyyât*, c. II, s. 378 No: 326, *el-İrşâd fî ma'rifeti ulemâi'l-hadîs*, Muhammed Saïd İmrân İdrîs (tahk.), Mektebetü'r-Rüşd, Riyâd trs), I, 210.

أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ، حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حَدَّثَنَا جَدِّي، ح: وَحَدَّثَنَا أَحْمَدُ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَبُو الْحَسَنِ السُّكُونِيُّ، حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْمُثَنَّى بِالْمَوْصِلِ قَالَا: حَدَّثَنَا هُدَيْبَةُ بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا هَمَّامٌ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجَرَ عَنِ الشَّرْبِ قَالَمَا).

⁵⁶ Silefî, *et-Tuyûriyyât*, c. II, s. 603-4 No: 531. أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ، حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَشِجَاعُ بْنُ مَخْلَدٍ قَالَا: حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ عَطِيَّةَ نَحْوَهُ.

⁵⁷ Silefî, *el-Meşyeha*, s. 94 No: 8. أَخْبَرَنَا أَبُو الْحَسَنِ مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ السَّرِيِّ النَّيْسَابُورِيُّ بِمِصْرَ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَكَرِيَّا بْنِ حَبِيوِيَّةِ النَّيْسَابُورِيُّ حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَحْمَدُ بْنُ شُعَيْبِ النَّسَائِيِّ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى

O, bazen hocasının hadisi ona nerede naklettiği hakkında bilgi vermiştir. Mesela Lâ İlâhe illallah deyinceye kadar insanlarla mücadele edeceğini (لَا أَرَأَىٰ أَهَابِلُ النَّاسِ حَتَّىٰ يَقُولُوا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَيَا قَالُوا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) belirten Hz. Peygamber'in bu hadisini hocası Ebu'l-Alâ Ahmed b. İsmâîl et-Tabbâhî'den Ebher'de rivayet ettiğini ifade etmiştir. Bir diğer örnek ise sıla-i rahim yapmanın, iyi ahlak sahibi olmanın ve iyi komşuluk ilişkisinin yaşı uzattığına (صِلَةُ الرَّحِمِ وَحَسَنُ الْخُلُقِ وَحَسَنُ الْجَوَارِ يَغْمِزُنَ الدِّيَارَ وَيَزِدُنَ فِي الْأَعْمَارِ) dair hadisi hocası Ebû Alî Ahmed b. Muhammed el-Muhtâr el-Muaddel'den Vâsıt'ta almıştır.⁵⁸

O, hocalarının kimisinin üstlendikleri görevleri belirtmiştir. Örneğin hocası Ebû Mahled Ahmed b. Muhammed b. Abdülvâhid el-Kazzâzî et-Taberî'nin Sâva kâdîsı olduğuna işaret etmiştir. İlave olarak kimi hocalarının çeşitli özelliklerini de zikretmiştir. Mesela zikri geçen hocasının hilâf ilmini bilmekle birlikte edebiyat ve nahiv ilminde de bilgi sahibi olduğunu belirtmiştir.⁵⁹ Hakkında bilgi verdiği bir diğer hocası Kâdî Ebû Tâhir Ahmed b. Alî eş-Şâbur'un zühd sahibi bir kâdî olduğunu zikretmiştir.⁶⁰ Buna benzer örnekler *Mu'cemu's-Sefer* isimli eserinde sıklıkla karşılaşmaktayız.

Kendi rivayet ettiği hadisin Buhârî veya Müslim tarafından da nakledildiğine işaret etmiştir. Ayrıca bu kişilerin rivayet silsilelerini ve hadisin geçtiği ilgili babı da zikretmiştir. Mesela Ka'b b. Mâlik'in borcunu istediği (أَنَّهُ كَانَ لَهُ مَالٌ عَلَىٰ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي حَزْرَدٍ الْأَسْلَمِيِّ فَلَقِيَهُ فَلَزِمَهُ) فَتَكَلَّمَا حَتَّىٰ ارْتَفَعَتْ أَصْوَاتُهُمَا، فَمَرَّ بِهِمَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا كَعْبُ، وَأَشَارَ (بِيَدِهِ يَقُولُ: النِّصْفُ، فَأَخَذَ نِصْفًا مِمَّا كَانَ عَلَيْهِ وَتَرَكَ نِصْفًا) hadis Buhârî'nin, Hz. Peygamber'in kendi atalarından bahsettiği hadis ise Müslim'in rivayet ettiği hadise örnektir.⁶¹

O, âlimlere ait cerh ve ta'dil ifadelerine eserinde yer vermiştir. Mesela İbn Cüreyc'in 'hâtıbu'l-leyl (حَاطِبُ اللَّيْلِ)' ifadesiyle Mâlik b. Enes tarafından cerh edildiğini isnadlı olarak sevketmiştir.⁶² O, bu

حَدَّثَنَا خَالِدٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَاصِمٍ أَنَّهُ سَمِعَ رَرَّ بْنَ حُبَيْشٍ يُحَدِّثُ قَالَ أَتَيْتُ رَجُلًا يُدْعَى صَفْوَانَ بْنَ عَسَّالٍ فَقَعَدْتُ عَلَىٰ بَابِهِ فَخَرَجَ فَقَالَ مَا شَأْنُكَ فَلْتُ أَطْلُبُ الْعِلْمَ قَالَ إِنَّ الْمَلَائِكَةَ تَصْعُقُ أُنْحَثَهَا لِطَالِبِ الْعِلْمِ رَضِيَ بِمَا يَطْلُبُ وَذَكَرَ الْحَدِيثَ بِطَوِيلِهِ

⁵⁸ Silefi, *Mu'cemu's-sefer*, c. I, s. 13-4 No: 2-3, s. 6, 18-9 No: 22. Diğer örnekler için bk. Silefi, *et-Tuyûriyyât*, c. I, s. 209 No: 145, el-Meşyeha, s. 115 No: 24.

⁵⁹ Silefi, *Mu'cemu's-sefer*, s. 14-5 No: 8, 9.

⁶⁰ Silefi, *Mu'cemu's-sefer*, s. 18 No: 21.

⁶¹ Silefi, *et-Tuyûriyyât*, c. I, s. 53-4 No: 33, s. 68-9 No: 50. Diğer örnekler için bk. Silefi, *et-Tuyûriyyât*, c. I, s. 80 No: 63, c. II, s. 377 No: 324, s. 378-80 No: 326-8, s. 385-7 No: 334-6, s. 397-8 No: 347.

⁶² Silefi, *et-Tuyûriyyât*, c. I, s. 91 No: 71, *el-Meşyeha*, s. 229.

değerlendirmelerin yanında kendisi de raviler hakkında kimi zaman cerh-ta'dîl değerlendirmesinde bulunmuştur. Mesela rivayet ettiği hadisin senedinde bulunan hocası Osmân b. Ca'fer el-Cevâlik'in güvenilir (ثقة) olduğunu belirtmiştir.⁶³ Kimi raviler hakkında ise cerh-ta'dîl bilgisi yanında kişinin lakabı, ismi, künyesi, doğumu, vefatı, hocaları, talebeleri, görevleri, eserleri gibi tanıtıcı bilgileri de zikretmiştir.⁶⁴

O, naklettiği hadis hakkında gerek gördüğünde değerlendirme yapmıştır. Mesela namazda temizliğin önemini vurgulayan hadisi "مَعَاشِرَ النَّاسِ إِذَا صَلَّيْتُمْ خَلْفَ أَيْمَتِكُمْ فَأَحْسِنُوا طُهُورَكُمْ فَإِنَّمَا يَرْتَجِعُ عَلَى الْقَارِئِ قِرَاءَتَهُ (لِسُوءِ طَهْرِ الْمُصَلِّي)" şeklinde nitelendirmiştir. Bir diğer örnek ise cuma günü namaza gelen kimsenin gusül almasını (مَنْ أَتَى الْجُمُعَةَ فَلْيَغْتَسِلْ) emreden hadisle ilgilidir. O, bu hadisin Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Semmâk el-Vâiz'in hadislerinden olmakla birlikte garîb olduğunu ifade etmiştir.⁶⁵ Ayrıca hadisle ilgili diğer âlimlerin yaptığı değerlendirmelere de yer vermiştir. Mesela amelilerin niyete göre değerlendirileceğini (إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّةِ وَإِنَّمَا لِأَمْرٍ مَا نَوَى) فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى دُنْيَا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ فَهَاجَرَ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى دُنْيَا (يُصِيبُهَا أَوْ امْرَأَةً يَتَرَوَّجُهَا فَهَاجَرَ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ) ifade eden hadisi Siczî, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî'nin sahîh ve Abdurrahmân b. Amr el-Evzâî'nin ise garîb hadislerinden sayıldığını belirtmiştir.⁶⁶

Hadisin senedinde meydana gelen teferrüdü ifade etmiş ve teferrüde düşen kimseyi zikretmiştir. Mesela avret bölgesine değen kişinin abdest alması gerektiğini (مَنْ مَسَّ فَرْجَهُ فَلْيَتَوَضَّأْ) ifade eden hadisin senedinde yer alan Alâ b. Selmân'ın teferrüde düştüğünü beyan etmiştir.⁶⁷ Bazen teferrüdü zikretmekle yetinmemiş, âlimlerin

⁶³ Silefi, *et-Tuyûriyyât*, c. I, s. 208 No: 144, s. 242, Diğer örnekler için bk. Silefi, *el-İrşâd*, c. I-III, s. 194-986.

⁶⁴ Silefi, *et-Tuyûriyyât*, c. II, s. 382 No: 330, *Sualâtu'l-Hâfiz es-Silefi*, Meta' et-Tarâbîşi (tahk.), Dâru'l-Fikr, Dimaşk 1983/1403, s. 44-65. Diğer örnekler için bk. Silefi, *el-Meşyeha*, s. 101, 111, 114, 187, s. 241-2, *el-İrşâd*, c. I-III, s. 195-700.

⁶⁵ Silefi, *et-Tuyûriyyât*, c. I, s. 122-3 No: 92, c. II, s. 381-2 No: 330. Diğer örnekler için bk. Silefi, *et-Tuyûriyyât*, c. III, s. 914 No: 848, s. 916-7 No: 850, s. 920-2 No: 852-3.

⁶⁶ Silefi, *el-Meşyeha*, s. 103 No: 15. Diğer örnekler için bk. Silefi, *el-Meşyeha*, s. 107-8, 175-7 No: 61-2, s. 212-3 No: 76, 227 No: 83, s. 229 No: 84. قَالَ أَبُو نَصْرِ السُّجْرِيُّ هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ مِنْ حَدِيثِ بَحْبُيِّ بْنِ سَعِيدِ الْأَنْصَارِيِّ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَغَرِيبٌ مِنْ حَدِيثِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَمْرٍو الْأَوْزَاعِيِّ

⁶⁷ Silefi, *et-Tuyûriyyât*, c. III, s. 680-1 No: 617. Diğer örnekler için bk. Silefi, *et-Tuyûriyyât*, c. II, s. 383 No: 332, s. 922-3 No: 854, c. III, s. 917 No: 850, *el-Meşyeha*, s. 177 No: 62, *el-İrşâd*, c. I, s. 223.

ilgili hadise olan muhalefetlerini belirtip, onun sened zincirini de vermiştir.⁶⁸

O, bazen rivayet ettiği haber çok uzun olduğunda eserin hacmini artırmamak amacıyla haberin bir bölümünü vermiş, zekere'l-hadîs (ذَكَرَ الْحَدِيثَ) diyerek hadisin geriye kalan kısmına değinmekle yetinmiştir. Enes b. Mâlik Hz. Peygamber'in yanında uzun süre çalıştığını ve bu süre zarfında herhangi bir şekilde onun tarafından tenkit edilmediğini (فَمَا قَالَ لِشَيْءٍ لَمْ أَعْمَلْهُ، لَمْ أَعْمَلْهُ؟ لَمْ أَعْمَلْهُ؟) ifade ettiği hadis bunun örneğini teşkil etmektedir.⁶⁹

O, aynı metne sahip olmakla birlikte farklı isnadı bulunan hadisin metnini tekrar etmeden 'mislehu' diyerek nakletmiştir. İlmin insanlar arasından âlimlerin ölmesi sebebiyle kaldırılacağı ve bu nedenle cahil kimselerin danışılacak kimselerin olacağını beyan edildiği (إِنَّ اللَّهَ لَا يَقْبِضُ الْعِلْمَ انْتِزَاعًا يَنْتَزِعُهُ مِنَ النَّاسِ، وَلَكِنْ يَقْبِضُ الْعِلْمَ بِقَبْضِ الْعُلَمَاءِ، حَتَّى إِذَا لَمْ يَبْقَ عَالِمًا اتَّخَذَ النَّاسُ رُؤُوسًا جُهَالًا، فَسُئِلُوا فَأَفْتَوْا بِغَيْرِ عِلْمٍ، فَضَلُّوا، وَأَضَلُّوا) hadis bunun örneğini teşkil etmektedir.⁷⁰

348 | db

O, hadisi rivayet ettikten sonra senedde yer alan âlimlerin konuyla ilgili yaptıkları açıklamaları vermiştir. Mesela Allah'ın insanlara infakta bulunmaları (قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ابْنُ آدَمَ، أَنْفُكَ، أَنْفُكَ عَيْنُكَ) emrettiği hadisi her ne kadar Mâlik b. Enes tarafından rivayet edilmişse de hadisin ravilerinden İbn Ebî Dâvud bunun *el-Muvatta*'da bulunmadığını zikretmiştir.⁷¹

O, hadisin senedinde yer alan bazı ravilerin isimlerine açıklık kazandırmıştır. Mesela ravi İbn Şimâme'nin adının Abdurrahmân olduğuna temas etmiştir.⁷²

O, rivayet ettiği hadisin diğer tarikleri vermiş ve senedlerini zikretmiştir. Hz. Peygamber'in kendisini söylemediği bir sözü ona isnad eden kimsenin yalancı olduğunu (مَنْ رَوَى عَنِّي حَدِيثًا وَهُوَ يَرَى أَنَّهُ) ifade ettiği hadis bu kabildendir.⁷³ O, rivayet etti-

⁶⁸ Silefi, *et-Tuyûriyyât*, c. III, s. 917 No: 850. (تَفَرَّدَ بِهِ عَنْهُ أَبُو عَامِرٍ صَالِحٌ بْنُ رُسْتَمِ الْخَزَّازِ، وَخَالَفَهُ هِشَامٌ). قَالَ أَبُو بَرٍّ أَمَّا بِنُ الدُّسْتَوَانِيِّ، فَرَوَاهُ عَنْ يَحْيَى، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ ثَوْبَانَ، عَنْ أَبِي رِفَاعَةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، فَقَالَ أَبُو بَرٍّ (يَزِيدُ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، مِثْلَ ذَلِكَ، إِلَّا أَنَّهُ قَالَ: رِفَاعَةَ، وَلَمْ يَقُلْ أَبُو رِفَاعَةَ)

⁶⁹ Silefi, *et-Tuyûriyyât*, c. III, s. 789 No: 698.

⁷⁰ Silefi, *et-Tuyûriyyât*, c. III, s. 819 No: 728. Diğer örnekler için bk. Silefi, *et-Tuyûriyyât*, c. III, s. 840 No: 753, s. 848 No: 763, s. 856 No: 773, *el-Meşyeha*, s. 109 No: 18-9.

⁷¹ Silefi, *et-Tuyûriyyât*, c. III, s. 856 No: 773. (قَالَ ابْنُ أَبِي دَاوُدَ: لَيْسَ هَذَا فِي الْمَوْطَأِ)

⁷² Silefi, *el-Meşyeha*, s. 227 No: 83.

⁷³ Silefi, *et-Tuyûriyyât*, c. III, s. 915 No: 849.

ği bir hadisin farklı bir tarikine işaret etmiş ve hadisin metniyle ilgili yapılan bazı açıklamalara temas etmiştir.⁷⁴

O, rivayet ettiği hadisleri tahriç etmiş, onun nasıl anlaşılmasına dair izahlarda bulunmuş, anlaşılması zor veya önemli gördüğü bazı lafızları açıklamış ve bunun yanında onu rivayet eden sahabînin terceme-yi halinden kısaca bahsetmiştir. Konu ile ilgili örneklere *el-Erbaûne'l-Büldâniyye* isimli eserinde rastlamaktayız. Konuya örnek olarak Hz. Peygamber'in hac, gazve veya diğer bir sebeple Medîne'den ayrılıp geriye dönerken her yüksek tepede üç kez tekbir aldığı ve Allah'a hamd ettiği (*لِرَبِّنَا حَامِدُونَ، لِرَبِّنَا حَامِدُونَ، لِرَبِّنَا حَامِدُونَ*) (أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ وَعَثَاءِ السَّفَرِ، وَكَأَبَةِ الْمُنْقَلَبِ، وَسُوءِ الْمُنْظَرِ فِي الْأَهْلِ وَالْمَالِ) hadisini verebiliriz. Bu hadisi, hocası İbn Batar (ö. 494/1101)'dan nakletmiştir. Silefî, hocasının doğum ve vefat tarihini hadisin senesinde zikretmiştir.⁷⁵ Daha sonra bu hadisi tahriç etmiş ve bunun Buhârî ve Müslim tarafından rivayet edildiğini belirtmiştir. O, hadisin nasıl anlaşılması gerektiğini zikrederek bu sözleri söylemenin müstehab olduğuna dikkat çekmiştir. Bu eserde ilgili hadisle bağlantılı olan bazı kelimelere açıklık getirmiştir. Mesela yukarıda zikri geçen hadisin metninde geçen “âyibûn” kelimesini “râciûn (راجعون)” kelimesiyle açıklayarak anlaşılmasına kolaylık sağlamıştır. Hadisin sahâbe ravisi Câbir b. Abdullah hakkında bilgi vererek Rasulullah'la beraber on dokuz gazveye katıldığı ancak bununla birlikte Bedr ve Uhud savaşlarına iştirak edemediği gibi tarihi önemi haiz bilgileri zikretmiştir.⁷⁶ Bu eserde rivayet ettiği bazı hadislerin Buhârî ve Müslim tarafından rivayet edilen şahitlerini de vermiştir.⁷⁷

O, hadisin muttasıl olarak rivayet edildiğini zannettirecek bir senedle rivayetine açıklık getirmiştir. Hz. Peygamber'in Enfal suresi 66. ayeti okuduğunu (*فَرَأَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سُورَةِ الْأَنْفَالِ {الآن}*) (حَقَّقَ اللَّهُ عَنكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا) ifade eden hadisin senedindeki inkitaya işaret etmiştir. Hadisin ravilerinden İbnü'l-Müfessir'in naklettiğine göre onun hocası Hârûn b. Mûsâ hadisi

⁷⁴ Silefî, *et-Tuyûriyyât*, c. I, s. 208-9 No: 144.

⁷⁵ Silefî, hocalarının ölüm veya vefat yanında hadisi kimden, nerede ve ne zaman aldığı, önemli bir özelliğini (Taberistân fakihlerinden olduğunu belirttiği gibi) veya hangi isimle ma'rûf olduğunu (Ebû Saîd Abdurrahmân b. Abdülazîz eş-Şâfiî el-Ebherî'nin İbn Madekân diye maruf olduğunu söylediği gibi) zikretmiştir. *el-Erbaûne'l-büldâniyye*, Abdullah Râbih (tahk.), Mektebetü Dâri'l-Beyrûtî, Dimaşk 1992/1412, s. 39-179.

⁷⁶ Silefî, *el-Erbaûne'l-Büldâniyye*, s. 46-8.

⁷⁷ Silefî, *el-Erbaûne'l-Büldâniyye*, s. 39-40, 49-50.

naklederken dikkatli olmasını ve senedi zikrederken an Nâfi' an İbn Ömer dememesini bunun yerine an Nâfi' mevlâ Abdullah b. Ömer olarak söylemesine dikkat çekmiştir. Çünkü hadis mürsel⁷⁸ olarak rivayet edilmiştir.⁷⁹

O, hadisin metninde geçen kelimenin doğru yazılışını göstermiştir. Ehl-i kitapla ilgili olarak zikredilen hadiste onların getirmiş oldukları suyla gusledilebileceği ifade edilmiştir. Bu hadisin metninde geçen (فارضوها) kelimesinin bu şekilde nakledilse de doğrusunun (فارشوها) olduğunu zikretmiştir.⁸⁰

Hadisin metinde anlaşılması zor olan kelimelere açıklık getirmiştir. Mesela hadisin metninde geçen (الغيلة) kelimesinin sütanne ile ilişkiye girmek olduğunu zikretmiştir.⁸¹

O, hadiste kastedilen kişinin kim olduğuna işaret etmiştir. Mesela Hz. Peygamber en bilgili âlimin Medîne'de olacağını ifade etmiştir. Silefi hadiste kastedilen âlimin İmâm Mâlik olduğunu beyan etmiştir.⁸²

350 | db

E. Eserleri

1. Yayımlananlar:

1. *Mu'cemu's-sefer*

O, bu eserinde İsfahan ve Bağdâd'da bulunduğu sıralarda kendilerinden istifade ettiği yaklaşık 2000 kadar hocasını tanıtmıştır. Ancak eserin yayımlanan nüshasında 794 hocasının ismi zikredilmiştir. Anlaşılmaktadır ki eserin bir kısmı mefkuttur. Hocalarından rivayet ettiği hadislerle isimlerinin altında yer vermiştir. Hadis naklettiği hocalar arasında sadece muhaddisler bulunmamakta, bilakis fakih, kârî, edebiyatçılar da kendine yer bulmaktadır. Ayrıca Mısır, Şâm, Sicilya, İskenderiye ve Mağribli pek çok kişiyi içermesi eserin

⁷⁸ İsnadında, sahâbî olan râvisi veya diğer râvilerinden biri zikredilmeyen hadisdir. Salahattin Polat, "Mürsel", Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), c. XXXII, s. 52-4.

⁷⁹ Silefi, *el-Meşyeha*, s. 130 No: 31. (قَالَ ابْنُ الْمُفَسَّرِ قَالَ لِي هَارُونَ لَا تَقُلْ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عَمْرِو بْنِ عُمَرَ (إِنَّمَا هُوَ عَنْ) (نَافِعٍ مَوْلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو هَكَذَا مُرْسَلٌ)

⁸⁰ Silefi, *el-Meşyeha*, s. 133 No: 33.

⁸¹ Silefi, *el-Meşyeha*, s. 293 No: 121.

⁸² Silefi, *el-İrşâd*, c. I, s. 210.

önemini artırmaktadır.⁸³ Nitekim bu özelliğinden olsa gerektir, eser bazı yazarlar tarafından onun en önemli eseri kabul edilmiştir.⁸⁴

2. *et-Tuyûriyyât*

Silefinin, hocası İbnu't-Tuyûrî'nin eserlerinden derlediği eseridir.⁸⁵

3. *Erbaûne'l-büldâniyye*

Silefi, ilmî yolculuklarında elde ettiği hadisleri beldelelere göre tertip etmiş ve kırk ayrı yerdeki kırk hocasından aldığı kırk hadisi bu eserinde toplamıştır.⁸⁶

4. *el-Vecîz fî zikri'l-mücâz*

Silefi bu çalışmasında icâzet, türleri, şartları, lafızları, âlimlerin icazet hakkındaki görüşlerinden, kendisinin icazeti caiz gördüğünü ifade ettikten sonra kendisine icazet veren hocalarının bir listesini vermektedir.⁸⁷

5. *Süalâtü'l-Hâfız es-Silefî li Hâmis el-Havzî an cemaatin min ehli Vâsıt*

Vâsıt'ta yaşayan veya ilim öğrenmek üzere buraya gelen 126 kişiyi muhtevindir.⁸⁸

6. *el-Mecâlisü'l-Sele mâsiyye*

Eser, Silefi'nin h. 506/1112 senesinde beş celsede Sele mâs'ta imla ettirdiği hadisleri kapsamaktadır.⁸⁹

⁸³ Silefi, *Mu'cemu's-sefer*, thk. Abdullah Ömer el-Bârûdî, (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1193/1414); Elif Yücel, "Hâfız Ebû Tâhir es-Silefî ve Hadis Kültüründeki Yeri" yüksek lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s. 40.

⁸⁴ Hasan Abdülhamîd Sâlih, *Hâfız Ebû Tâhir es-Silefî*, s. 201; Muhammed Mahmûd Zeytûn, *el-Hâfız es-Silefî*, s. 44.

⁸⁵ Silefi, *et-Tuyûriyyât*, thk. Desmân Yahyâ el-Meâlî ve Abbâs Sahr el-Hasan, (Riyâd: Advâu's-Selef, 2004/1425), mukaddime, c. I, s. 109; Hasan Abdülhamîd Sâlih, *Hâfız Ebû Tâhir es-Silefî*, s. 209; Muhammed Mahmûd Zeytûn, *el-Hâfız es-Silefî*, s. 45.

⁸⁶ Hasan Abdülhamîd Sâlih, *Hâfız Ebû Tâhir es-Silefî*, s. 195-6; Muhammed Mahmûd Zeytûn, *el-Hâfız es-Silefî*, s. 45; Elif Yücel, "Hâfız Ebû Tâhir es-Silefî ve Hadis Kültüründeki Yeri", s. 37; Mehmet Efindioğlu, "es-Silefî", Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), c. XXXVII, s. 199.

⁸⁷ Silefi, *et-Tuyûriyyât*, mukaddime, c. I, s. 103; Hasan Abdülhamîd Sâlih, *Hâfız Ebû Tâhir es-Silefî*, s. 197-8; Muhammed Mahmûd Zeytûn, *el-Hâfız es-Silefî*, s. 46; Elif Yücel, *Hâfız Ebû Tâhir es-Silefî ve Hadis Kültüründeki Yeri*, s. 38-9.

⁸⁸ Silefi, *et-Tuyûriyyât*, mukaddime, c. I, s. 104; Elif Yücel, *Hâfız Ebû Tâhir es-Silefî ve Hadis Kültüründeki Yeri*, s. 34-5; Mehmet Efindioğlu, "es-Silefî", Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), c. XXXVII, s. 199.

7. *Meşyehatü Ebî Abdullah er-Râzî*

Silefi'nin, İbnü'l-Hattâb diye bilinen Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed er-Râzî'nin hadis ve kıraat ilminde otorite kırk altı hocasını tanıttığı eseridir.⁹⁰

8. *el-Müntehâb min kitâbi'l-irşâd fî ma'rifeti ulemâi'l-bilâd li'l-Halîlî*

Ebû Ya'lâ el-Halîlî (ö. 446/1055)'nin *el-İrşâd*'ının özeti niteliğini taşımaktadır. Endülüs'ten Mâverâünnehr'e kadar otuz bir şehirden 933 hadis âlimi tanıtılmıştır.⁹¹

9. *el-Müntekâ min kitâbi mekârimi'l-ahlâk ve meâlîhâ ve mahmûdi tarâikihâ*

Harâitî (ö. 327/939)'nin *Mekârimu'l-Ahlâk* isimli eserinin özeti niteliğindedir.⁹²

10. *Mukaddimetü imlâi'l-istizkâr*

Silefi tarafından İbn Abdilber (ö. 463/1071)'in *el-İstizkâr* isimli eserine giriş mahiyetinde yazılmıştır. Burada o, yazarın ve eserinin öneminden ve bu kitapta takip edilen metod hakkında bilgi vermiştir.⁹³

⁸⁹ Silefi, *et-Tuyûriyyât*, mukaddime, c. I, s. 102; Hasan Abdülhamîd Sâlih, Hâfız Ebû Tâhir es-Silefi, s. 198; Elif Yücel, Hâfız Ebû Tâhir es-Silefi ve Hadis Kültüründeki Yeri, s.39.

⁹⁰ Silefi, *Meşyehatü Ebî Abdullah er-Râzî*, nşr. Hâtim b. Ârif el-Avfi (Riyâd: Dâru'l-Hicre, 1994/1415); *et-Tuyûriyyât*, mukaddime, c. I, s. 106; Hasan Abdülhamîd Sâlih, Hâfız Ebû Tâhir es-Silefi, s. 210-1; Elif Yücel, "Hâfız Ebû Tâhir es-Silefi ve Hadis Kültüründeki Yeri", s. 49; Mehmet Efendioğlu, "es-Silefi", Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), c. XXXVII, s. 199.

⁹¹ Silefi, *el-İrşâd fî ma'rifeti ulemâi'l-hadîs*, thk. Muhammed Saîd İmrân İdrîs (Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, t.y); Silefi, *et-Tuyûriyyât*, mukaddime, c. I, s. 105-6; Hasan Abdülhamîd Sâlih, Hâfız Ebû Tâhir es-Silefi, s. 205-6; Elif Yücel, "Hâfız Ebû Tâhir es-Silefi ve Hadis Kültüründeki Yeri", s. 45-6; Mehmet Efendioğlu, "es-Silefi", Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), XXXVII, 199.

⁹² Silefi, *et-Tuyûriyyât*, mukaddime, c. I, s. 108; Elif Yücel, "Hâfız Ebû Tâhir es-Silefi ve Hadis Kültüründeki Yeri", s. 49; Mehmet Efendioğlu, "es-Silefi", Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), c. XXXVII, s. 199.

⁹³ Silefi, *et-Tuyûriyyât*, c. I, s. 102; Hasan Abdülhamîd Sâlih, Hâfız Ebû Tâhir es-Silefi, s. 201-2; Elif Yücel, "Hâfız Ebû Tâhir es-Silefi ve Hadis Kültüründeki Yeri", s. 42.

11. Mukaddimetü imlâi meâlimi's-sünen li'l-Hattâbî

Mukaddime *es-Sünen*'in yazarı Ebû Davud (ö. 275/889) ile şârihi Hattâbî (ö. 388/998)'nin biyografileri ve ilimdeki mevkiilerine temas edilerek eserin öneminden bahsedilmiştir.⁹⁴

12. İntihâbât min müsnedi İbn Zeydân

Abdullah İbn Zeydân'ın *el-Müsned*'inde yer alan 16 hadisi içermektedir.⁹⁵

13. Kasîde fî medhi's-sünne ve't-tibâi akîdeti's-selef

Silefî'nin akidesini ortaya koyan ve akıllı önder edinen Müşebbihe⁹⁶ ve Muattıla⁹⁷ gibi sapık fırkaları eleştiren kasidesidir.⁹⁸

2. Yayınlanmayanlar:

el-Meşyehatü'l-bağdâdiyye, Ahbâru Ebi'l-'Alâ el-Ma'arrî, el-Emâlî'l-hadîsiyye, Terâcimu'l-ebheriyyîn, Tercemetü hayâti Ebi'l-Muzaffer Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Ebîverdî, Tercemetü hayâti Ebî Nuaym el-İsfahanî, Suâlâtü's-Silefî li'l-Mu'temen es-Sâcî, Suâlâtü's-Silefî li Ebi'l-Ganâim en-Nersî, es-Sefînetu'l-cerâidiyye el-kübrâ, es-Sefînetu'l-cerâidiyye es-Sugrâ, Suâlât li Şücâ' ez-Zühlî, Şartu'l-kırâati 'alâ's-şüyüh⁹⁹, el-Fihrist, Fevâidün hisân, Mu'cemu İsfahân, Mu'cemu'n-nisâ el-İsfahâniyyât, el-Eczâu'l-İrâkiyye, Kitâbu's-şecere fî ahvâlî'r-ricâl, en-Nâsih ve'l-mensûh, Meclisân fî fadli âşûrâ, Erbaüne hadîsen fî hakkî'l-fukârâ, Mukâtebatu's-Silefî meâ'z-Zemahşerî, Hadîsu's-Silefî, Fevâidu Ebî Abdillâh ed-Dîbâcî ve Ebî Ali es-Saffâr, Fevâidu Ebî Saîd el-Bağdâdî 'an şüyühîhî, Eczâu Azerbaycan, Teâlîku's-Silefî, Muhtasaru Târihi Buhârî li'l Hafız Guncâr Ebî Abdillâh, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Buhârî (ö: 412), el-İmlâât alâ Muvattai Malik, Hadîsu Şu'be an Katâde an Enes, el-

⁹⁴ Silefî, *et-Tuyûriyyât*, c. I, s. 103; Hasan Abdülhamîd Sâlih, *Hâfız Ebû Tâhir es-Silefî*, s. 202-3; Elif Yücel, "Hâfız Ebû Tâhir es-Silefî ve Hadis Kültüründeki Yeri", s.42-3.

⁹⁵ Silefî, *et-Tuyûriyyât*, mukaddime, c. I, s. 105; Hasan Abdülhamîd Sâlih, *Hâfız Ebû Tâhir es-Silefî*, s. 210.

⁹⁶ Yunus Şevki Yavuz, "Müşebbihe", *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. XXXII, s. 156-8. "Allah'ın yaratıklara veya yaratıkları Allah'a benzetme sonucunu doğuran inançları benimsemiş gruplara verilen addır."

⁹⁷ Mustafa Sinanoğlu, "Muattıla", *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. XXX, s. 330-1. "Allah'ın zatını sıfatlarından tecrit edenlere verilen isimidir."

⁹⁸ Silefî, *et-Tuyûriyyât*, mukaddime, c. I, s. 105; Mehmet Efendioğlu, "es-Silefî", *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. XXXVII, s. 199.

⁹⁹ Silefî, *Şartü'l-kırâe ale's-şüyüh*, Ebû Ubeyde Muhammed b. Ferîd Zeryuh (tahk.), *Dârü't-Tevhîd*, Riyâd 2008/1429.

Erbaûne'l-vedâniyye, es-Südüsiyyât, es-Silefiyyât, el-Müntekâ mine's-sefîneti'l-Bagdâdiyye, İntihâbu târihi Trablus, Cüz'ün fîhi intihâbuhû alâ Ali el-Beredânî, el-Müntehab min süneni'n-Nesâî, el-Meclisu'llezî emlâhu el-Kâdı Ebû Tahir en-Nihavendî fî Câmiî'l-Basra bi'ntikâi's-Silefî, İntikâu's-Silefî min fevâidi Ma'mer b. Ahmed b. Ziyâd, el-Müntekâ min hadîsi's-Seylakî, İntihâbu alâ Ebi'l-Vefâ Ahmed b. Ubeydullah en-Nehselî, İntihâb alâ'l-Kâdı Ebi'l-Kasım Mahmud b. Yusuf el-Berzendî eş-Şâfiî, İntihâbu alâ Ebi'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Selâme er-Ravhânî el-Mukrî, İntihâbu alâ'l-Mübâreke bint. Ebi'l-Hasan el-Hanbelî, İntihâbu alâ Ebi'l-Kasım Meymûn b. Ömer b. Muhammed el-fakîh el-bâbî.¹⁰⁰

F. Eser Raviliği

Muhaddis ulema hadislerin nakli konusunda hoca ve talebenin yüzyüze görüşmesine (lika) büyük önem atfetmişlerdir. Bu sebeple onlar zor ve meşakkatli uzun yolculuklara katlanarak pek çok ilim merkezinde hadis tahsilinde bulunmuşlardır. Muhaddisler hadis naklederken gösterdikleri bu özen ve dikkati, eser intikalinde de ortaya koymuşlardır. Nitekim onlar, eserleri hocalarından hangi yöntemle aldıklarına dair sema kayıtlarına titizlik göstermişlerdir.

H. 5-6/12-13. asırdan itibaren temel kaynakların iki kapak arasına alınması münasebetiyle hadis rivayeti büyük oranda terk edilmiş ve bunun yerini eser rivayeti almıştır. Silefî de bu şekilde hadis, kelâm, fıkıh, kıraat, tefsir, tasavvuf, ahlak, dil-edebiyat alanlarında yazılan eserlerin rivayetinde bulunmuştur. Ancak isnadında yer almadığı eserleri okutmaktan uzak durmuştur. Mesela kendisinden Nesâî'nin *es-Sünen*'i okutması istendiğinde, bu eserin isnadında kendisinin bulunmaması sebebiyle buna yanaşmamıştır.¹⁰¹ Tespit edebildiğimize göre rivayet ettiği eserler ise şunlardır:

¹⁰⁰ Bu eserleri ile diğer eserleri için bk. Silefî, *et-Tuyûriyyât*, mukaddime, c. I, s. 101-36; Hasan Abdülhamîd Sâlih, *Hâfız Ebû Tâhir es-Silefî*, s. 191-212; Muhammed Mahmûd Zeytûn, *el-Hâfız es-Silefî*, s. 44; Elif Yücel, "Hâfız Ebû Tâhir es-Silefî ve Hadis Kültüründeki Yeri", s. 32-52; Mehmet Efendioğlu, "es-Silefî", TDV İslam Ansiklopedisi (DİA), c. XXXVII, s. 198-200.

¹⁰¹ Hasan Abdülhamîd Sâlih, *Hâfız Ebû Tâhir es-Silefî*, s. 103.

Hadis:

1. Ebû Abdurrahmân en-Nesâî (ö. 303/915)'nin *es-Sünen*'i¹⁰²
2. Ebû Abdurrahmân en-Nesâî (ö. 303/915)'nin *ed-Duafâ'sı*¹⁰³
3. Ebû Abdurrahmân en-Nesâî (ö. 303/915)'nin *Müsnedü hadîsi Mâlik*'i¹⁰⁴
4. Ebû Müslim el-Keccî (ö. 292/904)'nin *es-Sünen*'i¹⁰⁵
5. Süfyân es-Sevrî (ö. 161/778)'nin *el-Câmi*'i¹⁰⁶
6. Hammâd b. Seleme (ö. 167/784)'nin *el-Musannefi*¹⁰⁷
7. Muhammed b. Yahyâ b. Ebî Ömer (ö. 243/858)'in *el-Îmân*'i¹⁰⁸
8. Lâlekâ'i (ö. 418/1027)'nin *Şerhu's-sünen*'i¹⁰⁹
9. Ebû Bekr el-Âcurrî (ö. 360/970)'nin *Cüz'ün fîhi turuku hadîsi İfk*¹¹⁰
10. Ebû Dâvud es-Sicistânî (ö. 275/889)'nin *en-Nâsîh ve'l-mensûh*'u¹¹¹
11. Atâ el-Horâsânî (ö. ?)'nin *en-Nâsîh ve'l-mensûh*'u¹¹²
12. Da'lec b. Ahmed es-Sicistânî (ö.351/962)'nin *el-Müsned*'i¹¹³
13. Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Hârizmî el-Berkanî (ö. 425/1034)'nin *Müsnedü'l-ehâdîs fî'l-müsâfaha'sı*¹¹⁴

¹⁰² İbn Hacer, Ebu'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî el-Askalânî, *el-Mu'cemu'l-müfehres ev tecrîdu esânîdi'l-kütübî'l-meşhûra ve'l-eczâi'l-mensûra*, Muhammed Şekkûr Mahmûd el-Meyâdîni (tahk.), Müessesetü'r-Risâle, Beyrût 1998-1418, s. 33 No: 5.

¹⁰³ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 174 No: 678.

¹⁰⁴ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 348 No: 1500.

¹⁰⁵ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 48 No: 33.

¹⁰⁶ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 50 No: 38.

¹⁰⁷ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 50 No: 39.

¹⁰⁸ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 52 No: 50.

¹⁰⁹ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 54 No: 63.

¹¹⁰ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 73 No: 184.

¹¹¹ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 109 No: 373.

¹¹² İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s.113 No: 401.

¹¹³ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 147 No: 536.

14. Hâris b. Ebî Üsâme (ö. 282/895)'nin *el-Müsned'i*¹¹⁵
15. Muhammed b. Hişâm b. Ebî Habre es-Sedûsî (ö. 251)'nin *el-Müsned'i*¹¹⁶
16. Bâkî b. Mahled el-Endelûsî (ö. 276/889)'nin *el-Müsned'i*¹¹⁷
17. Ebu'l-Kâsım Beğâvî (ö. 317/929)'nin *Mu'cemu's-sahâbe'si*¹¹⁸
18. Ebû Abdullah Muhammed b. Sencer el-Circânî (ö. 258)'in *el-Müsned'i*¹¹⁹
19. Ebû Bekr Ahmed b. Amr el-Bezzâr' (ö. 292/905)'in *el-Müsned'i*¹²⁰
20. İbn Abdilber (ö. 463/1071)'in *el-İstiâb'i*¹²¹
21. İbn Abdilber (ö. 463/1071)'in *et-Temhîd'i*¹²²
22. İbn Abdilber (ö. 463/1071)'in *el-İstizkâr'i*¹²³
23. Ebû Amr Ahmed b. Hâzım b. Ebî Gazre (ö. 276)'nin *Müs-nedü Ka'b b. Mâlik ve Ebû Eyyûb el-Ensârî'si*¹²⁴
24. Ebû Amr Ahmed b. Hâzım b. Ebî Gazre (ö. 276)'nin *Müs-nedü Ebî Saîd el-Hudrî'si*¹²⁵
25. Ebû İshâk İsmâîl b. İshâk b. İsmâîl el-Ezdî el-Cehdamî (ö. 282/896) *Cüz'ün min Müsnedi Ebî Hureyre'si*¹²⁶
26. Ebû Ca'fer Muhammed b. Hüseyin b. Mûsâ el-Huneynî (ö. 277)'nin *el-Müsned'i*¹²⁷

¹¹⁴ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 141 No: 505.

¹¹⁵ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 134 No: 483.

¹¹⁶ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 135 No: 485.

¹¹⁷ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 135 No: 486.

¹¹⁸ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 136 No: 488.

¹¹⁹ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 139 No: 497.

¹²⁰ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 139 No: 498.

¹²¹ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 140 No: 502.

¹²² İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 165 No: 627.

¹²³ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 165 No: 627.

¹²⁴ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 145 No: 524.

¹²⁵ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 146 No: 530.

¹²⁶ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 145 No: 526.

¹²⁷ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 147 No: 538.

27. Ebü'l-Kāsım Temmâm b. Muhammed b. Abdillâh el-Becelî er-Râzî ed-Dımaşkî (ö. 414/1023)'nin *Müsnedü Ebi'l-Uşr ed-Dârimî'si*¹²⁸
28. Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Saîd el-Mervezî el-Kureşî (ö. 292/905)'nin *Müsnedü Âişe'si*¹²⁹
29. Râmeürmüzî (ö. 360/971)'nin *el-Muhaddisü'l-fâsıl beyne'r-râvî ve'l-vâfî'si*¹³⁰
30. Ebû Muhammed Abdülganî b. Saîd el-Ezdî (ö. 409/1018)'nin *el-Mübhemâtı*¹³¹
31. Berdîcî (ö. 301/914)'nin *Cüz'ün fıhi el-esmâül-müfredesi*¹³²
32. Dârekutnî (ö. 385/995)'nin *Cüz'ün fıhi men haddese ve ne-siye*¹³³
33. Dârekutnî (ö. 385/995)'nin *el-İlel'i*¹³⁴
34. Dârekutnî (ö. 385/995)'nin *Cüz'ün fıhi min esileti'l-Berkânî'si*¹³⁵
35. Dârekutnî (ö. 385/995)'nin *Cüz'ün fı'l-ehâdis elletî hûlife fıhâ Mâlik fı'l-Muvatta'sı*¹³⁶
36. Dârekutnî (ö. 385/995)'nin *el-İhve ve'l-ehâvâtı*¹³⁷
37. Ebü'l-Fazl İbnü'l-Kayserânî Muhammed b. Tâhir b. Alî el-Makdisî eş-Şeybânî (ö. 507/1113)'nin *Cüz'ün fıhi el-intisâr li-imâmi'l-emsârı*¹³⁸
38. Ebû Bekr Ahmed b. İbrâhîm İbn Şâzân el-Bağdâdî el-Cevherî (ö. 286)'nin *el-Müselâatı*¹³⁹

¹²⁸ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 147 No: 539.

¹²⁹ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 148 No: 541.

¹³⁰ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 153 No: 549.

¹³¹ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 155 No: 559.

¹³² İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 157 No: 575.

¹³³ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 157 No: 577.

¹³⁴ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 159 No: 586.

¹³⁵ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 159 No: 587.

¹³⁶ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 160 No: 593.

¹³⁷ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 177 No: 703.

¹³⁸ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 160 No: 594.

¹³⁹ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 161 No: 599.

39. Ebû Sa'd İsmâîl b. Alî b. el-Hüseyn es-Semmân er-Râzî (ö. 445/1053)'nin *el-Müselâ't*'i¹⁴⁰
40. Ebu'l-Hasan Muhammed b. Nasr el-Lebbân (ö. 467)'in *el-Müselâ't*'i¹⁴¹
41. İbn Kuteybe (ö. 276/889)'nin *Garîbu'l-hadîs*'i¹⁴²
42. İbrâhîm el-Harbî (ö. 285/899)'nin *Garîbu'l-hadîs*'i¹⁴³
43. Ebû Alî İsmâîl b. Kâsım el-Bağdâdî el-Kâlî (ö. 356/967)'nin *el-Emâlî'si*¹⁴⁴
44. Ebû Zekeriyâ İbn Mende (ö. 512/1119)'nin *Cüz'ün fîhi marîfetü men âşe miete ve işrîne mine's-sahâbe'si*¹⁴⁵
45. Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855)'in *el-Esmâ ve'l-künâ'si*¹⁴⁶
46. Yahyâ b. Maîn (ö. 233/848)'in *es-Süalât*'i¹⁴⁷
47. Ebû Bişr Muhammed b. Ahmed b. Hammâd ed-Dûlâbî (ö. 310/923)'nin *Müsnedü Süfyân es-Sevrî'si*¹⁴⁸
48. İbnu'l-Cârûd (ö. 307/919-20)'un *el-Künâ'si*¹⁴⁹
49. Ebû Ya'lâ el-Halîlî (ö. 446/1055)'nin *el-İrşâd*'i¹⁵⁰
50. Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed İbnü'l-Ekfânî el-Bağdâdî eş-Şâfiî (ö. 405)'nin *Tesmiyetü men Revâ el-Muvatta an Mâlik*'i¹⁵¹
51. Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed İbnü'l-Ekfânî el-Bağdâdî eş-Şâfiî (ö. 405)'nin *Kitâbu'r-ricâl*'i¹⁵²
52. İbnü'l-Hazzâ (ö. 416/1025)'nin *et-Ta'rîfu b. ricâli'l-Muvatta'si*¹⁵³

¹⁴⁰ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 161 No: 601.

¹⁴¹ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 162 No: 606.

¹⁴² İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 163 No: 618.

¹⁴³ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 165 No: 623.

¹⁴⁴ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 413 no: 1900.

¹⁴⁵ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 168 No: 651.

¹⁴⁶ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 172 No: 670.

¹⁴⁷ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 173 No: 673.

¹⁴⁸ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 297 No: 1259.

¹⁴⁹ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 174 No: 682.

¹⁵⁰ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 176 No: 693.

¹⁵¹ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 399 No: 1761.

¹⁵² İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 399 No: 1762.

53. Hattâbî (ö. 388/998)'nin *Meâlimü's-sünen'i*¹⁵⁴
54. Ukaylî (ö. 322/934)'nin *ed-Duafâ ve'l-metrûkîn'i*¹⁵⁵
55. Ebü'l-Feth Muhammed b. Hüseyin b. Ahmed el-Ezdî el-Mevsilî (ö. 374/985)'nin *ed-Duafâ ve'l-metrûkîn'i*¹⁵⁶
56. Niftaveyh Ebû Abdillâh İbrâhîm b. Muhammed b. Arafe b. Süleymân el-Atekî el-Ezdî el-Vâsitî (ö. 323/935)'in *İh-tilâfu'l-mesâhi'*¹⁵⁷
57. Ebû Bekr Muhammed b. Süleymân b. Hâris el-Bâğandî (ö. 283)'nin *Cüz'ün fîhi semâniyete Mecâlis ve'l-mesmû' minhu sitte mecâlis'i*¹⁵⁸
58. Ebû Bekr Muhammed b. Süleymân b. Hâris el-Bâğandî'nin (ö. 283) *Cüz'ü*¹⁵⁹
59. Bâkılânî (ö. ?)'nin *Cüz'ü*¹⁶⁰
60. Ebû Ahmed b. Abdullah b. Yûsuf el-Buhârî (ö. ?)'nin *Cüz'ü*¹⁶¹
61. Tenûhî (ö. ?)'nin *Cüz'ü*¹⁶²
62. Ebu'l-Hasan Ahmed b. Abdülazîz İbn Sersâl et-Teymî el-Bağdâdî (ö. 408)'in *Cüz'ü*¹⁶³
63. Ebû Saîd Ahmed b. Hasan b. Ahmed el-Cerbâzâkânî el-Hansârî (ö. 500)'nin *Cüz'ü*¹⁶⁴
64. Ebû Abdullah Muhammed İbnu'r-Rebî' el-Cîzî (ö. 314)'nin *Müsnedü hadîsi İbn Cüreyc'i*¹⁶⁵
65. Ömer b. Muhammed el-Cümahî (ö. ?)'nin *Cüz'ü*¹⁶⁶

¹⁵³ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 399 No: 1763.

¹⁵⁴ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 399 No: 1764.

¹⁵⁵ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 171 No: 661.

¹⁵⁶ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 172 No: 663.

¹⁵⁷ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 111 No: 390.

¹⁵⁸ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 238 No: 999.

¹⁵⁹ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 238 No: 1000.

¹⁶⁰ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 238 No: 1001.

¹⁶¹ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 240 No: 1004.

¹⁶² İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 251 No: 1045.

¹⁶³ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 252 No: 1048.

¹⁶⁴ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 254 No: 1059.

¹⁶⁵ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 256 No: 1066.

66. *Fevâidu Ebî Muhammed Hâcib b. Ahmed et-Tûsî* (ö. 339)¹⁶⁷
67. *Fevâidu Ebî Nasr Abdurrahman b. Muhammed b. Ahmed es-Simsâr el-İsfahanî* (ö. 470)¹⁶⁸
68. Da'lec b. Ahmed (ö. 351/962)'in *en-Nevâdir*'i¹⁶⁹
69. Hâkim (ö. 405/1014)'in *el-Erbaûn*'u¹⁷⁰
70. Ebu'l-Hasan Muhammed b. Abdullah İbn Şenbûye (ö. ?)'nin *el-Erbaûn*'u¹⁷¹
71. Ebu Nasr Muhammed b. Ali b. Ubeydullah b. Ved'an el-ved'aniyye (ö. 494/1100)'nin *el-Erbaûn*'u¹⁷²
72. Ebu'l-Hüseyn Muhammed b. Ahmed el-Abenusi (ö. 457)'nin *el-Cüz'ü el-kebîr*'i¹⁷³
73. Ebu'l-Hüseyn Muhammed b. Ahmed el-Abenusi (ö. 457)'nin *el-Cüz'ü es-sağîr*¹⁷⁴
74. Ebû Bekr Muhammed b. Hüseyin el-Âcurrî (ö. 360/970) ve Huttalî (ö. ?)'nin *cüzleri*¹⁷⁵
75. Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah b. Alî el-Enmâtî (ö. 280) ve İbrâhîm b. Ahmed b. Hasan el-Kırmîsînî (ö. 358)'nin *cüzleri*¹⁷⁶
76. Ebu'l-Ganâim Muhammed b. Alî el-Kûfî en-Nersî (ö. 508)'nin *Ünsü'l-âkil ve tezkiratu'l-gâfil*'i¹⁷⁷
77. Ebu'l-Ganâim Muhammed b. Alî el-Kûfî en-Nersî (ö. 508)'nin *Avâlî Bağdâd*'i¹⁷⁸

¹⁶⁶ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 259 No: 1080. Diğer okuduğu hadis cüzleri için bk. İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 262, 267, 272, 276, 278, 281, 283-6, 288-9, 294-5, 297, 299-300, 302-3, 305, 307-8, 310-2, 314-320,

¹⁶⁷ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 261 No: 1087.

¹⁶⁸ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 304 No: 1281.

¹⁶⁹ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 119 No: 438.

¹⁷⁰ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 211 No: 911.

¹⁷¹ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 212 No: 913.

¹⁷² İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 213 No: 916.

¹⁷³ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 222 No: 957.

¹⁷⁴ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 222 No: 958.

¹⁷⁵ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 222 No: 959.

¹⁷⁶ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 230 No: 991.

¹⁷⁷ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 230 No: 992.

¹⁷⁸ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 248 No: 1026.

78. Ebu'l-Hasan Alî b. Muhammed el-İyâdî (ö. 414)'nin *Cüz'ün min Fevâidi'l-İyâdî'si*¹⁷⁹
79. Hanbel b. İshâk b. Hanbel (ö. 273/886)'in *Cüz'ün fîhi Mihnetü Ahmed b. Hanbel'i*¹⁸⁰
80. Ebû Bekr Ahmed b. İbrâhîm el-İsmâîlî (ö. 371/982)'nin *el-Mu'cem'i*¹⁸¹

Ahlak:

81. Ebû İshâk İsmâîl b. İshâk b. İsmâîl el-Ezdî el-Cehdamî (ö. 282/896)'nin *Ahlâku'n-nebî'si*¹⁸²
82. Buhârî (ö. 256/870)'nin *el-Edebü'l-müfred'i*¹⁸³
83. Taberânî (ö. 360/971)'nin *Mekârimu'l-ahlâk'ı*¹⁸⁴
84. Ebû Âsım Huşeyş b. Esrem en-Nesâî (ö. 253)'nin *el-İstikâme ve'r-red ala ehli'l-ehvâ'sı*¹⁸⁵

Tefsir-Kıraat:

85. Abd b. Humeyd (ö. 249/863-4)'in *et-Tefsîr'i*¹⁸⁶
86. Ebû Ca'fer et-Taberî (ö. 310/923)'nin *et-Tefsîr'i*¹⁸⁷
87. Ebû Alî Hasan b. Muhammed b. Hasan el-Hallâl (ö. ö. 242/856)'in *Cüz'ün fîhi fazlı sûreti'l-İhlâs'ı*¹⁸⁸
88. Ebû Bekr Muhammed b. Alî el-Adfavî el-Mısrî (ö. 388)'nin *el-Kırâât'ı*¹⁸⁹
89. Münzir b. Saîd el-Kâdî el-Bellûtî (ö. 355/966)'nin *Ahkâmu'l-Kur'ân'ı*¹⁹⁰

¹⁷⁹ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 237 No: 995.

¹⁸⁰ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 186 No: 763.

¹⁸¹ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 191 No: 779.

¹⁸² İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 80 No: 210.

¹⁸³ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 84 No: 232.

¹⁸⁴ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 85 No: 236.

¹⁸⁵ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 56 No: 72.

¹⁸⁶ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 108 No: 364.

¹⁸⁷ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s.108 No: 366.

¹⁸⁸ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 111 No: 388.

¹⁸⁹ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 388 No: 1672.

¹⁹⁰ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 392 No: 1699.

90. Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed el-Murâdî en-Nehhâs (ö. 338/950)'ın *Meâni'l-kur'ân*'i¹⁹¹
91. Muhammed b. Azîz es-Sicistânî el-Azîzî (ö. 330)'nin *Garîbu'l-kur'ân*'i¹⁹²
92. Ebû Tâhir Abdülvâhid b. Muhammed b. Ebî Hişâm el-Bağdâdî (ö. ?)'nin *fi'l-kırââtî's-seb'a'sı*¹⁹³

Tarih-Siyer:

93. Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkîd el-Vâkîdî el-Eslemî el-Medenî (ö. 207/823)'nin *et-Târîh*'i¹⁹⁴
94. Ebû İsmâîl Muhammed b. Abdullah el-Ezdî (ö. ?)'nin *Fütûhu's-Şâm*'i¹⁹⁵
95. Ebü'l-Hüseyn Abdülbâkî b. Kâni' b. Merzûk el-Ümevî el-Bağdâdî (ö. 351/962)'in *et-Târîh*'i¹⁹⁶
96. Dûlâbî (ö. 310/923)'nin *Târîhu'l-hulefâ'sı*¹⁹⁷
97. Ebü'l-Velîd Muhammed b. Abdullah el-Ezrakî (ö. 250/864)'nin *Mekke'si*¹⁹⁸
98. Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Süleymân el-Buhârî el-Guncâr (ö. 412)'in *Târîhu Buhârâ'sı*¹⁹⁹
99. Ebû Alî Muhammed b. Saîd er-Rakkî (ö. ?)'nin *Târîhu Rakka'sı*²⁰⁰
100. Ebû Alî İbnu's-Sâiğ (ö. ?)'in *Fezâilu'l-İskenderiyye'si*²⁰¹
101. Ebû Alî İbnu's-Sabbâğ (ö. ?)'in *Fezâilu'l-İskederiyye'si*²⁰²
102. Hâkim en-Nisâbûrî (ö. 405/1014)'nin *Es'iletü Mes'ûd es-Siczi'si*²⁰³

¹⁹¹ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 393 No: 1702.

¹⁹² İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 394 No: 1709.

¹⁹³ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 386 No: 1648.

¹⁹⁴ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 168 No: 652.

¹⁹⁵ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 182 No: 737.

¹⁹⁶ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 173 No: 674.

¹⁹⁷ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 173 No: 675.

¹⁹⁸ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 178 No: 708.

¹⁹⁹ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 180 No: 725.

²⁰⁰ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 181 No: 731.

²⁰¹ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 181 No: 740.

²⁰² İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 420 No: 1960.

- 103.Ebû Alî Hüseyin b. Muhammed el-Gassânî (ö. 498/1105)'nin *Takyîdu'l-mühmel'i*²⁰⁴
- 104.Ebû Abdullah Muhammed b. Mahled el-Attar (ö. 331/943)'in *Ahbâru's-sıbyân ve ma yestedillu bihi alâ rüş-di'l-gulâm'i*²⁰⁵
- 105.Muhammed b. İshâk el-Müseyyibî (ö. 236/850)'nin *Ma'rifetü eslâfi'n-nebî'si*²⁰⁶
- 106.Ebû Alî Hasan b. Ahmed İbn Şâzân el-Bağdâdî (ö. 425/1034)'nin *Meşyehatu's-suğrâ'si*²⁰⁷
- 107.*Meşyahatu İbnu's-Sibt*²⁰⁸
- 108.Ca'fer b. Ahmed es-Serrâc (ö. 500/1106)'in *el-Muhtasar fi nezâiri's-süver'i*²⁰⁹
- 109.Ebû Bekr Muhammed b. Velîd et-Turtûşî (ö. 520/1126)'nin *el-Havâdis ve'l-bidâ'i*²¹⁰
- 110.Ebû Muhammed Abdullah b. Ebi'z-Zeyd en-Nefzî (ö. 386/996)'nin *er-Risâle'si*²¹¹
- 111.Ebu'l-Hasan Alî b. İsmâîl el-Eş'arî (ö. 324/935-6)'nin *Risâletü'l-îmân'i*²¹²
- Edebiyat:**
- 112.Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî (ö. 538/1144)'nin *el-Mufassal'i*²¹³
- 113.Ebû Tâhir Abdülvâhid b. Ömer b. Ebî Hişâm el-Bağdâdî (ö. 349)'nin *el-Has alâ ta'lîmi'n-nahv'i*²¹⁴

²⁰³ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 176 No: 693.

²⁰⁴ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 177 No: 702.

²⁰⁵ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 187 No: 765.

²⁰⁶ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 188 No: 775.

²⁰⁷ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 196 No: 802.

²⁰⁸ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 197 No: 808.

²⁰⁹ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 394 No: 1711.

²¹⁰ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 402 No: 1797.

²¹¹ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s.408 No: 1850.

²¹² İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 408 No: 1862.

²¹³ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 410 No: 1876.

²¹⁴ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 410 No: 1878.

114. Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd el-Müberred (ö. 286/900)'in *el-Kâmil'i*²¹⁵

115. İbn Kuteybe ed-Dîneverî (ö. 276/889)'nin *Edebü'l-kâtib'i*²¹⁶

Ebu'l-Mansûr Abdülmelik b. Muhammed es-Seâlibî (ö. 429/1038)'nin *Fıkhü'l-lüğâ*²¹⁷

Fıkıh:

116. Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî (ö. 456/1064)'in *el-Muhallâ'si*²¹⁸

117. Yahyâ b. Âdem el-Kureşî (ö. 203/818)'nin *Kitâbu'l-harâc'i*²¹⁹

Diğer Eserler:

118. Ebû Alî Ahmed b. Muhammed el-Beredânî (ö. 478)'nin *el-Menânât'i*²²⁰

119. Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. Gâlib el-Huvârizmî el-Berkânî (ö. 425/1034)'nin *el-Lağz'i*²²¹

120. Ebû Muhammed Abdülganî b. Saîd el-Ezdî (ö. 409/1018)'in *Cüz'ün fıhi rübâiyyâtü's-sahâbe'si*²²²

121. Ebu's-Şeyh (ö. 369/979)'in *el-Ezân'i*²²³

122. Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Saîd el-Mervezî (ö. 292/905)'nin *el-Cumua'si*²²⁴

123. Ebû İshâk İbrâhîm b. Muhammed b. Ezher el-Merendî (ö. ?)'nin *Zikru'l-mevt'i*²²⁵

124. İbn Ebi'd-Dünyâ (ö. 281/894)'nin *Kazâi'l-havâic'i*²²⁶

²¹⁵ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 411 No: 1880.

²¹⁶ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 411 No: 1881.

²¹⁷ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 411 No: 1883.

²¹⁸ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 165 No: 629.

²¹⁹ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 81 No: 212.

²²⁰ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 120 No: 444.

²²¹ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 120 No: 446.

²²² İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 162 No: 611.

²²³ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 60 No: 103.

²²⁴ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 62 No: 109.

²²⁵ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 64 No: 122.

²²⁶ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 67 No: 139.

125. İbn Ebi'd-Dünyâ (ö. 281/894)'nın *Hüsni'z-zann*'i²²⁷
126. İbn Ebi'd-Dünyâ (ö. 281/894)'nın *el-Uzle'si*²²⁸
127. İbn Ebi'd-Dünyâ (ö. 281/894)'nın *et-Tevekkül'ü*²²⁹
128. İbn Ebi'd-Dünyâ (ö. 281/894)'nın *eş-Şükr'ü*²³⁰
129. Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. Ca'fer el-Yezdî (ö. ?)'nin *Âriyetü'l-kütüb'ü*²³¹
130. Ebû Ya'kûb İshâk b. İbrâhîm el-Karrâb (429/1038)'in *er-Remy'i*²³²
131. Ebû Saîd Muhammed b. Alî Nakkâş el-İsfahanî (ö. 414)'in *Kazâ ve's-şühûd'u*²³³
132. Muhammed b. Yezîd (ö. ?)'in *er-Ruhbân'i*²³⁴
133. Ebu'l-Kâsım Cüneyd b. Muhammed b. Cüneyd en-Nihâvendî (ö. 297)'in *el-Mesâil'i*²³⁵
134. Ebû Bekr Ahmed b. İshâk İbnü's-Sünnî (ö. 364/975)'nin *Riyâzetü'l-müteabbidîn'i*²³⁶
135. Ebû Bekr Ahmed b. İshâk İbnü's-Sünnî (ö. 364/975)'nin *Amelü'l-yevm ve'l-leyle'si*²³⁷
136. Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Mesrûk (ö. 298/910-1)'un *el-Kanâa*²³⁸
137. Âdem b. Ebî İyâs el-Askalânî el-Horasânî (ö. 220/835)'nin *es-Sevâb'i*²³⁹
138. Ebû Ahmed el-Mehâmilî (ö. 330/942)'nin *ed-Duâ'sı*²⁴⁰

²²⁷ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 96 No: 300.

²²⁸ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 98 No: 312.

²²⁹ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 100 No: 322.

²³⁰ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 100 No: 325.

²³¹ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 71 No: 166.

²³² İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 82 No: 216.

²³³ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 83 No: 226.

²³⁴ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 91 No: 269.

²³⁵ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 91 No: 267.

²³⁶ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 92 No: 277.

²³⁷ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 105 No: 351.

²³⁸ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 95 No: 287.

²³⁹ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s.101 No: 331.

²⁴⁰ İbn Hacer, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 103 No: 336.

Sonuç

Silefi İsfahan'da doğmuş ancak neredeyse ilmin bulunduğu her muhite gitmiştir, diyebiliriz. O, kendi şehri İsfahan'da pek çok kıymetli hocadan ilim tahsil ettikten sonra yirmili yaşlarında dönemin ilim merkezi olan Bağdâd Nizâmiye medresesinde eğitimine devam etmiş ve burada bulunduğu süre zarfında hadis yanında özellikle fıkıh ve edebiyata meyletmiştir. Hac niyetiyle Bağdâd'dan ayrılan Silefi, ilim yolculuklarına devam etmiş ve bu kapsamda Hemedân, Ebher, Vâsıt, Selemâs, Dînever, Tüster, Kerec, Ahvâz, Tifis, Şehristân, Erdebîl, Âmid, Mısır, Rey, Kazvîn, İskederiyye, Zencân, Kûfe, Şâm, Azerbaycân, Dımaşk, Nihâvend, Sûr gibi birçok şehre uğrayarak hadis ilmindeki birikimini artırmıştır. O, ilerleyen yıllarda İskenderiye'ye gitmiş ve şehirdeki canlı ilmî ortamı görerek buraya yerleşmiştir. Tespit edilebildiğine göre hadis kitaplarının yanında fıkıh, tefsir, edebiyat alanıyla ilgili 140 civarında eserin nakil silsilesinde yer alan Silefi, elde ettiği birikimlerle çoğu hadisle seksen civarında eser yazmıştır. Yani sadece eserleri nakletmekle yetinmemiş, elde ettiği bilgilerle birçok eser vücuda getirmiştir. Bu eserleri arasında *Mu'cemu's-Sefer* isimli eserinin Mısır, Şâm, Sicilya, İskenderiye ve Mağribli kişilerinde aralarında bulunduğu pek çok kişi hakkında malumat içermesi münasebetiyle oldukça kıymetlidir.

366 | db

Özetle ifâde etmek gerekirse Silefi, hadis, fıkıh ve kıraat âlimi olarak nitelendirebileceğimiz Silefi, hadis ilminde güvenilir bir ravi olarak kabul edilmiştir. Hadisleri genellikle senedli olarak nakleden Silefi'nin, hadis metinleri ve ravileriyle ilgili yeteri kadar malumat vermiştir. Onun, terkedilmeye yüz tutan bir gelenek olan rihle faaliyetini devam ettirmesi ve bu kapsamda Bağdâd, Dımaşk'ında aralarında olduğu birçok beldeye gitmesi, hadis ilmine büyük bir önem verdiğini göstermektedir.

Hadis ilminde zamanın yegânesi ve rivayet usullerini en iyi bileni olduğu zikredilen Silefi'nin, dönemin Fâtimî veziri Âdil b. Sellâr tarafından adına medrese kurulması ilimdeki otoritesinin bir göstergesi olarak kabul edilmelidir.

Kaynakça

- Abdullah Aydın, “*Mevkuf*, Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), c. XXIX, s. 437-8.
- Abdülkerim Özeydin, “*Berkyaruk*”, Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), c.V, s. 514-6.
- Ahmet Güner, “*Hâfız-Lidînillâh*”, Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), c. XV, s. 109.
- Babanzade Bağdâdî İsmâil Paşa (ö. 1338/1920), *Hediyetü'l-ârifin esmâ'îl-müellifin ve âsârü'l-musannifin*, Dâru İhyâ'it-Türâsî'l-Arabî, trs.
- Claude Gilliot, “*al-Silafî*”, Encyclopedie of İslam (New Edition), c. IX, s. 607.
- Dübey'sî, Ebû Abdullah Muhammed b. Saîd b. Yahyâ (ö. 637/1239), *Zeylu Târîhi Medîne-ti's-Selâm*, Beşşâr Avvâd Ma'rûf (tahk), Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrût 2006/1427.
- Ebû Şâme el-Makdisî, Ebu'l-Kâsım Şehâbeddîn Abdurrahmân, *Kitâbu'r-Ravzateyn fî Ahbâri'd-devleteyn*, İbrâhîm Şemsuddî (tahk), Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrût 2002/1422.
- Ebû Tâhir Ahmed b. Muhammed es-Silefî (ö. 576/1180), *Mu'cemu's-Sefer*, Abdullah el-Bârûdî (tahk), Dâru'l-Fikr, Beyrût 1993/1414.
- _____, *et-Tuyûriyyât*, Desmân Yahyâ el-Meâlî ve Abbâs Sahr el-Hasan (tahk.), Advâu's-Selef, Riyâd 2004/1425.
- _____, *Meşyehatü Ebî Abdullah er-Râzî*, Hâtîm b. Ârif el-Avfi (haz.), Dâru'l-Hicre, Riyâd 1994/1415.
- _____, *el-İrşâd fî ma'rifeti ulemâ'î'l-hadis*, Muhammed Saîd İmrân İdrîs (tahk.), Mektebetü'r-Rüşd, Riyâd trs.
- _____, *el-Erbaûne'l-büldâniyye*, Abdullah Râbih (tahk.), Mektebetü Dâri'l-Beyrûtî, Dimaşk 1992/1412.
- _____, *Sualâtu'l-Hâfız es-Silefî*, Meta' et-Tarâbişî (tahk.), Dâru'l-Fikr, Dimaşk 1983/1403.
- _____, *Şartü'l-kirâe ale's-şüyüh*, Ebû Ubeyde Muhammed b. Ferîd Zeryuh (tahk.), Dâru't-Tevhîd, Riyâd 2008/1429.
- Ebu'l-Kâsım Abdülkerîm b. Muhammed b. Abdülkerîm er-Râfî el-Kazvîni (ö. 623/1226), *et-Tedvîn fî ahbâri Kazvîn*, Azîzullah el-Atâridî (tahk.), Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrût 1987/1408.
- Elif Yücel, “*Hâfız Ebû Tâhir es-Silefî ve Hadis Kültüründeki Yeri*” yüksek lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Emin Aşıkutlu, “*Tahvîl*”, Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), c. XXXIX, s. 440.
- Erdinç Ahatlı, “*Tahdîs*”, Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), c. XXXIX, s. 391-2.
- Eymen Fuâd Seyyid, “*Fâtümîler*”, Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), c. XII, s. 232.
- _____, “*İskenderiye*”, Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), c. XXII, s. 575.
- Faruk Sümer, “*Selçuklular*”, Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), c. XXXVI, s. 365-71, 387.
- Hasan Abdülhamîd Sâlih, Hâfız Ebû Tâhir es-Silefî, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrût trs.
- İbn Asâkir, Ebu'l-Kâsım Sîkatüddîn Alî b. Hasan b. Hibetullah (ö. 571/1176), *Târîhu Medîneti Dimaşk*, Muhibbüddîn Ebi Saîd Ömer b. Garame el-Amri (tahk.), Dâru'l-Fikr, Beyrût 1997.
- İbn Hacer, Ebu'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî el-Askalânî (ö. 852/1449), *el-Mu'cemu'l-müfehres ev tecridu esânîdi'l-kütübî'l-meşhûra ve'l-eczâ'î'l-mensûra*, Muhammed Şekkûr Mahmûd el-Meyâdîni (tahk.), Müessesetü'r-Risâle, Beyrût 1998-1418.
- İbn Hallikân, Ebu'l-Abbâs Şemseddîn Ahmed b. Muhammed (ö. 681/1282), *Vefayatu'l-a'yân ve enbâu ebnâ'iz-zamân*, İhsân Abbâs (tahk.), Dâru Sâdir, Beyrût 1978/1398.
- İbn Kunfûz, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Hasen b. Alî el-Kunstantîni (ö. 810/1407), *el-Vefeyât*, Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde, Beyrût 1983/1403.
- İbn Nâsirüddîn, Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah (ö. 842/1438), *Tavzîhu'l-müştebih fî esmâ'îr-ruvât*, Muhammed Naîm el-Araksûsî (tahk.) Müessesetü'r-Risâle, Beyrût 1993/1414.

- İbn Nukta, Ebû Bekr Mu'nuddîn Muhammed b. Abdülğanî b. Ebî Bekr el-Bağdâdî (ö. 629/1232), *Tekmiletü'l-ikmâl*, Abdulkayyûm Abdurabinnebi (tahk.) Câmîatu Ümmi'l-Kurâ, Mekke 1991.
- _____, *Kitâbu't-Takyîd li ma'rifeti'r-Ruvât ve's-sünen ve'l-mesânîd*, Vizâretu'l-Meârif ve Şu'ni's-Sekafiyye, Hindistan 1983/1403.
- İbn Tağrıberdî, Ebu'l-Mehâsin Cemâleddîn Yûsuf b. Tağrıberdî (ö. 874/1469), *en-Nücûmu'z-zâhire fi mulûki Mısır ve'l-Kâhire*, Muhammed Hüseyin Şemsüddin (tahk.), Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrût 1992/1413.
- İbnü'l-Cezerî, Ebu'l-Hayr, Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed (ö. 833/1429), *Gâyetu'n-nihâye fi tabakâti'l-kurrâ*, Gotthelf Bergstraesser (haz.), Dâru'l-Kütübî'l-İslâmiyye, Beyrût 2008.
- İbnü'l-İmâd, Ebu'l-Felah Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed (ö. 1089/1679) *Şezerâtu'z-zehab fi ahbâri men zehab*, Abdülkâdir el-Arnâût ve Mahmûd el-Arnâût (tahk.) Dâru İbn Kesîr, Beyrût 1986.
- İsmail L. Çakan, "Cezm", Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), c. VII, s. 513.
- İzzeddîn İbnü'l-Esîr, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Abdülkerîm (ö. 630/1233), *el-Kâmil fi't-târîh*, Ebu'l-Fidâ Abdullah el-Kâdî (tahk.), Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrût 1987/1407.
- Kettânî, Abdülhay b. Abdülkebîr (ö. 1382/1962), *Fihrisü'l-fehâris*, İhsân Abbâs (haz.) Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrût 1982/1402.
- Mehmet Efendioğlu, "Silefî", Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), c. XXXVII, s. 198-200.
- Muhammed Akdoğan, *Kivâmu's-Sünne et-Teymî ve Hadis İlmindeki Yeri (ö. 535/1141)*, İslâmî Araştırmalar, 2 (2017): s. 185-6.
- Muhammed Mahmûd Zeytûn, *el-Hâfız es-Silefî eşheru ulemâi'z-zamân*, (İskenderiyye, Müessesetu Şebâbi'l-Câmia, trs.
- Murat Öztürk, "Zâfir-Biemrillâh", Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), c. XXXIV, s. 69-70.
- Mustafa Sinanoğlu, "Muattıla", Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), c. XXX, s. 330-1.
- Osman G. Özgüdenli, "İsfahan", Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), XXII, 497-504.
- Salahattin Polat, "Mürsel", Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), c. XXXII, s. 52-4.
- Sem'ânî, Ebû Sa'd Abdülkerim b. Muhammed b. Mansûr el-Mervezî (ö. 562/1167), *el-Ensâb*, Abdullah Ömer el-Bârûdî (tahk.), Dâru'l-Cinân, Beyrût 1988.
- _____, *el-Ensâb*, Şeyh Abdurrahmân b. Yahyâ el-Muallimî el-Yemânî (tahk.), Beyrût 1980/1400).
- Suyûtî, Ebu'l-Fazl Celâleddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr (ö. 911/1505), *Hüsni'l-muhâdara fi târihi Mısır ve'l-Kâhire*, Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhîm (tahk.), Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, Kâhire 1967/1387.
- Sübki, Abdülvehhâb b. Ali b. Abdülkâfi (ö. 771/1370), *Tabakâtu's-şâfiyyeti'l-kübrâ*, Mahmûd Muhammed et-Tanâhî-Abdulfattâh Muhammed el-Hulv (tahk.), Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1964/1383.
- Ramazan Şeşen, "Âdid-Lidînillâh", Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), c. I, s. 374-5.
- Tuba Yüksel, "Selçuklu Başkenti İsfahan (Kuruluşundan Moğol İstilasına Kadar)", yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- Yunus Şevki Yavuz, "Müşebbihe", Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), c. XXXII, s. 156-8.
- Zehebî Ebû Abdullah Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân (ö. 748/1348), *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, Şuayb el-Arnâût ve Ekrem el-Bûşî (tahk.), Müessesetu'r-Risâle, Beyrût 1982/1402.
- _____, *Târîhu'l-İslâm*, Ömer Abdüsselâm Tedmurî (tahk.), Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrût 1988.
- _____, *Tezkiratu'l-huffâz*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrût trs.

- _____, *el-İber fî haberi men gaber*, Ebû Hâcer Muhammed es-Saîd b. Besyûnî Zağlûl (tahk.), Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrût 1985/1408.
- _____, *Mîzânu'l-i'tidâ fî nakdi'r-ricâl*, Ali Muhammed el-Bicâvî (tahk.), Dâru'l-Ma'rife, Beyrût 1963.
- _____, *el-Muhtasaru'l-muhtac ileyh min târihi'l-hâfız Ebû Abdullah Muhammed b. Saîd ed-Dübeysî*, Matbatu'l-Meârif, Bağdâd 1951/1371.

